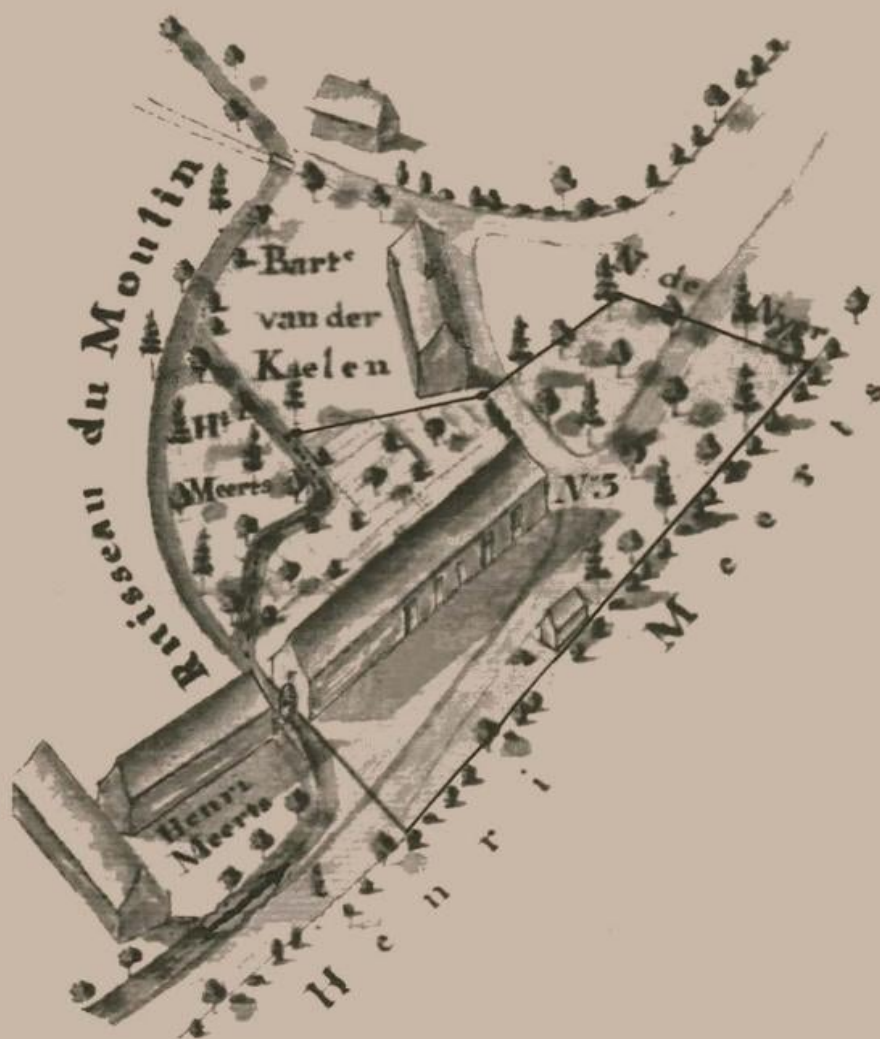

En het dorp zal duren ...

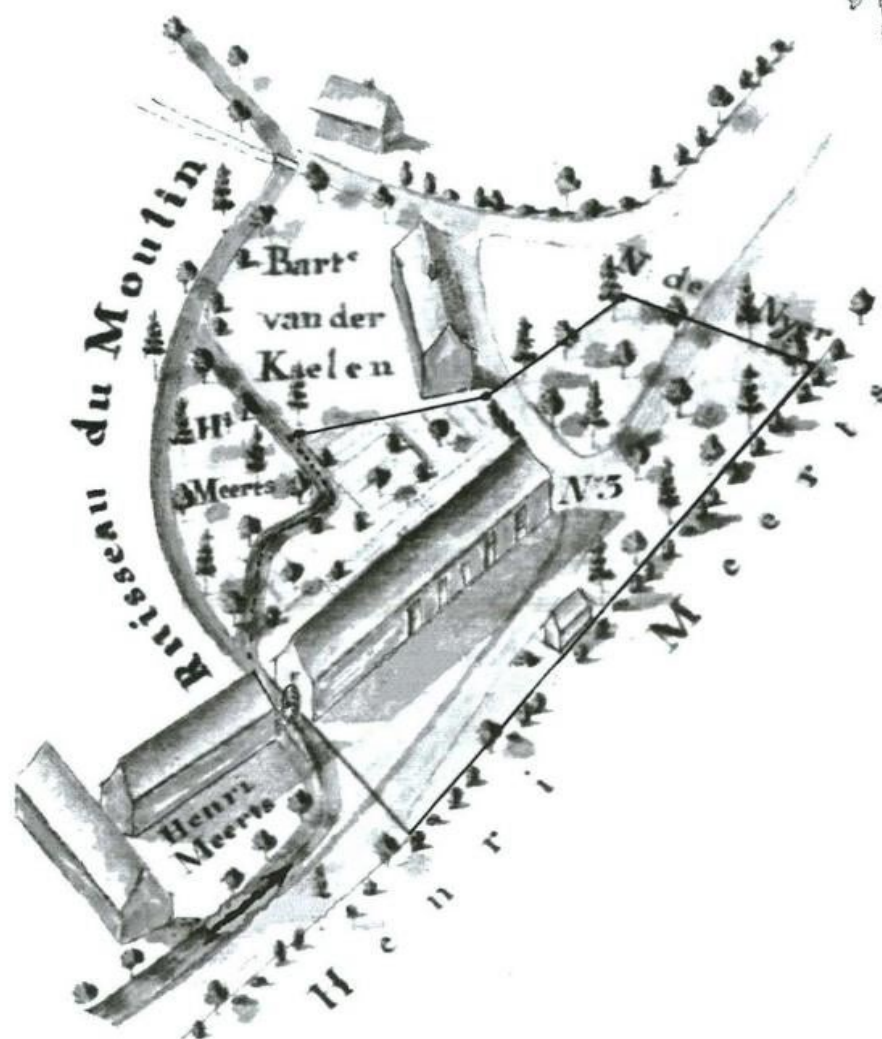
Watermolens Henri Meerts en Bartholomeus Van Der Kelen
in Dworp anno 1807

nr 33 - januari-maart 2007

trimestrieel tijdschrift van het heemkundig genootschap
"van wittthem" Beersel

En het dorp zal duren ...

Watermolens Henri Meerts en Bartholomeus Van Der Kelen
in Dworp anno 1807

nr 33 - januari-maart 2007

trimestrieel tijdschrift van het heemkundig genootschap
"van wittthem" Beersel

Inhoud

<i>Inleiding</i>		
MARC DESMEDT		5
<i>De priorij van Zevenborren: vier eeuwen toewijding aan God (deel II)</i>		
JAN DE COCK		6
<i>Het wel en het wee van de "PAPIERMOLDERS" op de watermolen - De watermolen Winderickx - Molenbroek - tot het begin van de 19de eeuw</i>		
EDGAR WINDERICKX		32
<i>Onomastiek</i>		
MICHEL VASTIAU		51
<i>Colofon</i>		56

Inleiding

MARC DESMEDT

2007 zal een druk jaar worden.

We nemen traditioneel deel aan de Erfgoeddag. Deze maal gaan we onze aandacht toespitsen op "zoete tradities".

De ouderen onder ons herinneren zich ongetwijfeld nog de zoete kermistaarten, taarten belegd met confituur van "abrikauze" of "réggeloiten preumen" natuurlijk. En wie herinnert zich ook de overheerlijke smaak niet van het knapperige deeg, goudgeel gebakken en korrelig van structuur?

Ik zie het water sommigen al in de mond staan.

Welnu, op zondag 22 april 2007 kan je deze lekkernij nog een smaken (of ontdekken) in de gemeenteschool in Huizingen.

We tonen er ook heel wat oude voorwerpen, gebruikt in de "thuisbakkerij". We hebben aandacht voor recepten, menukaarten van destijds, speculaasplanken, wafelijzers, pralinevormen, enz...

We bakken wafels in oude vormen en je kan er een artisanaal ijsje eten. Je zal er taartenbakkers kunnen bezig zien en de baklucht zal je zinnen scherpen.

De opbrengst, als die er is, gaat naar de restauratie van een oud kapelletje in Huizingen.

Het zal dit jaar 50 jaar geleden zijn dat in Lot de laatste "Corso" uitging. Na de historische stoet van 1952 (herdenking van het 25-jarig bestaan van Lot als zelfstandige gemeente) organiseerde de vzw Bloemencorso Lot 5 opeenvolgende jaren een bloemenstoet. Tijdens de jaarmarkt van Lot tonen we een 150-tal foto's en andere stukken.

In de maand september worden ook herdenkingsfeesten georganiseerd n.a.v. 175 jaar kanaal.

Het wordt een samenwerking met de buurgemeenten Halle en Sint-Pieters-Leeuw. Er is een varende tentoonstelling en er wordt gefeest op en rond het kanaal. Later hierover meer.

Tenslotte houden we voor onze leden een verrassing in petto.

Dit jaar bestaat ons genootschap immers 10 jaar. De officiële verjaardag is dinsdag 13 november 2007. We gaan die zeker vieren. Over "wat en wanneer" zullen we volgende keer meer vertellen.

Intussen wens ik jullie veel leesgenot.

De priorij van Zevenbronnen: vier eeuwen toewijding aan God (deel 2)

JAN DE COCK

INLEIDING

In het eerste deel (*"En het dorp zal duren..."* nr 31, juli-september 2006) werden de stichting en enkele weldoeners van het klooster belicht. Ook stonden we stil bij de werken en het leven van de talentrijke miniaturist Gieles vander Hecken. In dit tweede deel behandelen we de geschiedenis van de priorij van de 16de eeuw tot aan haar opheffing op het einde van de 18de eeuw: de toestand voor de brand van 1580, de vlucht naar Beersel, de bibliotheek, de geschiedschrijvers en de gravure van 1727, de molens van de priorij en tenslotte de opheffing van het klooster.

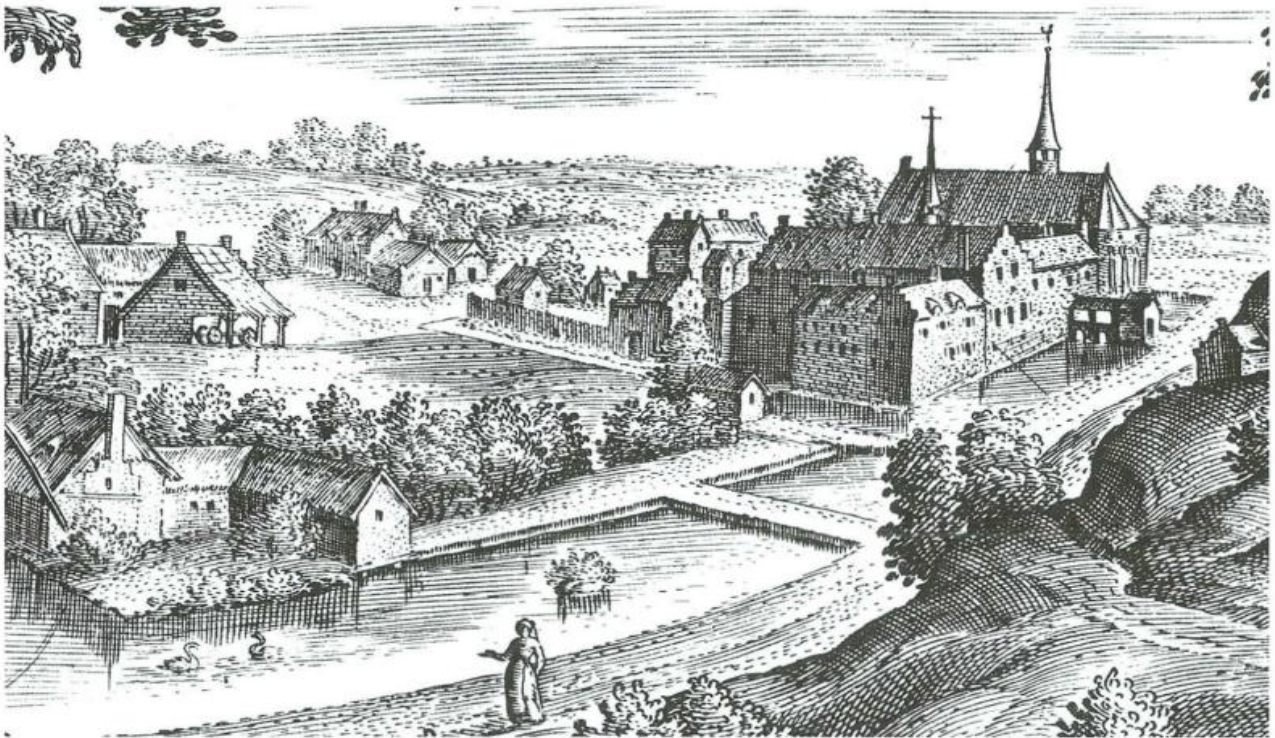
6

Algemeen zicht op het klooster van Zevenborren - GRAVURE COLLAERT

DE TOESTAND VOOR DE BRAND VAN 1580

Deze ets is de vroegste afbeelding van de priorij en toont ons de gebouwen zoals ze eruit zagen vóór de godsdienstoorlogen en de brand in 1580. De gravure is geëst door Collaert, naar een tekening van Hans Bol (1). Het is een zicht op het kloostercomplex vanuit het zuidoosten, tenminste als men de prent in spiegelbeeld bekijkt, want Collaert etste de tekening rechtstreeks op de koperen plaat. Het reliëf is wat overdreven, maar de gebouwen zijn vrij correct weergegeven, zeker als men ze vergelijkt met de gravure van de Doncker uit 1727 en het grondplan van Culp (zie verder).

Algemeen zicht op het klooster van Zevenborren - GRAVURE COLLAERT - detail.

Op de voorgrond links staan enkele kleine gebouwen met strooien dak, zij werden niet heropgebouwd na de brand. Op deze plaats kwam later de tuin van de prior. Vlak erboven bemerkt men de voorraadschuur met het koetshuis en de kar onder het afdak. Iets meer naar rechts ziet men de hoevegebouwen. Centraal staan het klooster zelf, de kerk met grote spits en de zuidelijke vleugel met kleine spits. Achter de kloostergebouwen ligt het huis van de procurator. De procurator had een belangrijke rol bij het centrale beheer van de inkomsten en de uitgaven van de priorij. Hij beheerde alles wat verband hield met de exploitatie van het domein, zoals het onderhoud van de gebouwen en de leiding over de dienstknechten.

Het klooster had verschillende ingangen, nl. de porta prima, de porta

(1) JANSSENS L.
EN PERSOONS E.
*Kloosters in het Zoniën-
woud.*
Tentoonstelling in het
AR. Brussel, 1989 p. 53;
BUISSERET, D. red. ea.
*Met passer en penseel:
Brussel en het oude
hertogdom Brabant in
beeld.* Tentoonstelling,
Koninklijke musea voor
schone kunsten van
België. Brussel, 2000.

(2) Vertaling titelblad:
Algemene kerkelijke kalender van Radulphus de Rivo, Deken van Tongeren. Kritisch onderzoek over een aantal verhalen van Heiligen door de Auteur Ioannes Hessels uit Leuven, Koninklijk Professor in de H. Theologie. Te Leuven. Bij Hieronymus Wellaeus. In het [uithang]teken van de Diamant. Met koninklijk privilege voor zes jaar. Vertaling inleiding: Algemene kerkelijke kalender door de auteur Radulphus de Rivo, deken van Tongeren. Met toevoeging van een zeker aantal plaatselijke personen die vooral behoren bij de Brusselse Kerk, ofwel door dezelfde Radulphus ofwel door een andere persoon: uit een handschrift van een exemplaar van het klooster van de Heilige Maagd te Zevenborren in Zoniën bij Alseberg, dat ons werd medegedeeld door de H. Jacobus Pamelius, Licentiaat in de H. Theologie en Brugs kanunnik. Vertaling M. Vastiau.
 (3) VANHEMELRYCK, F. 'De Priorij' p. 72; SMEYERS, M., PERSOONS, E. en HAVERALS, M. ed. *Windesheimse kloosters in Brabant: bijdrage tot de bouwgeschiedenis.* in: Werkgroep het geestesleven in de late middeleeuwen van de Katholieke Universiteit Leuven, n° 4, 1977. p. 214.

**KALENDARIVS
 ECCLESIASTICVS GENERALIS**
 Authore Radulpho de Rivo Tun-
 grensi Decano.

Adiectis quibusdam specialibus potissimum ad Ecclesiam Bruxellensem pertinentibus, aut per ipsum Radulphum aut per alium: ex MS. exemplari monasterii beatæ Mariæ in Septem Fontibus in Zonia prope Alsenberge, communicante id nobis D. Iacobo Pamelio S. Theolog. Licentiatō & Canonico Brugenfi.]

I ANVARIVS.

- 1 *A Vbiq; ex sancto euangelio, Circuncisio Domini, duplex.*
- 2 *b Vbiq; Romana auctoritate, octaua S. Stephani. Communiter 2. lect.*

Kerkelijke kalender van Radulphus de Rivo, in Zevenborren teruggevonden door Jacobus Pamelius en uitgegeven bij Hieronymus Welleus te Leuven (2).

posterior en de kleine postica of oostelijke poort. Deze laatste bestond uit een bruggetje met daarop het poortgebouw. Boven de ingang stond een O.L.V.-beeldje in een nis. De gravure toont duidelijk het gastenkwartier, nl. de twee meest op de voorgrond liggende vleugels die aan de rondgang gevoegd zijn.

De priorij had een voorkeur voor de ontvangst van kapitaalkrachtige edelen: meestal gaf hun verblijf in het klooster aanleiding tot een milde schenking, waarmee de gebouwen werden verfraaid. Op 10 oktober 1540 kwamen Keizer Karel, zijn zoon Filips II en Maria van Hongarije samen met een indrukwekkende hofhouding aan te Zevenborren. Filips II verbleef in 1549 tijdens de hele paasweek in het klooster. In de refter at hij samen met de monniken en volgens de kronieken legde hij er zich toe op gebed en meditatie. Andere hooggeplaatsten mochten eveneens rekenen op een luisterrijk ont-haal: kardinaal-infant Ferdinand, de koning van Engeland Karel II en Maximiliaan-Emmanuel, keurvorst van Beieren en landvoogd (3).

Niet enkel de rust, maar ook de bibliotheek van het kloosterr trok verschillende geleerden -meestal geestelijken- aan. Een van hen was de Brugse kanunnik en licentiaat in de theologie Jacobus Pamelius. Bij

**CALENDARIVS
 ECCLESIASTICVS GENERALIS**
 Radulphi de Rivo Tun-
 grensis Decani.

*Censura de quibusdam Sanctorum
 historiis, Authore IOANNE
 HESSELS à Louanio, S. Theol.
 Regio Professore.*

LOVANIÏ,

*Apud Hieronymum Wellaeum, Sub signo
 Diamantis, Anno 1568.*

*Cum Privilegio Reg. ad Sexennium.
 Ff ij*

een bezoek aan de bibliotheek van Zevenborren ontdekte hij tussen de manuscripten een kerkelijke kalender, opgesteld door Radulphus de Rivo (4). Pamelius schreef de tekst over en deelde hem mee aan de Leuvense theoloog Johannes Hessels (5). Deze liet de tekst in 1568 uitgeven bij Hieronymus Weleus, drukker te Leuven (6). Hoogst waarschijnlijk ging het manuscript van de Rivo verloren bij de brand van 1580.

Radulphus de Rivo of Ralf Van der Beke's werk stond in nauwe relatie tot dat van Ruusbroec en zijn volgelingen. De Rivo werd rond 1345 in Breda geboren en studeerde in Bologna, Orléans en Parijs. Na de studentenjaren wachtte hem een bloeiende carrière. Hij was kanunnik en deken aan het Onze-Lieve-Vouwekapittel in Tongeren en rector van de Keulse universiteit. De Rivo hield zich intensief bezig met de liturgische gebruiken in de kloosters. In zijn werk komt hij naar voren als een aanhanger van de traditionele Romeinse liturgie en verwerpt hij iedere vorm van nieuwlichterij; slechts de bijbel kan fungeren als bron van het heil. Hij overleed op drie november 1403 (7).

DE VLUCHT NAAR BEERSEL

Dit obituarium of lijst van de overledenen van de kloostergemeenschap bevat een opsomming van priors, kanunniken, lekenbroeders en weldoeners. Elke markante persoon kreeg een korte biografie.

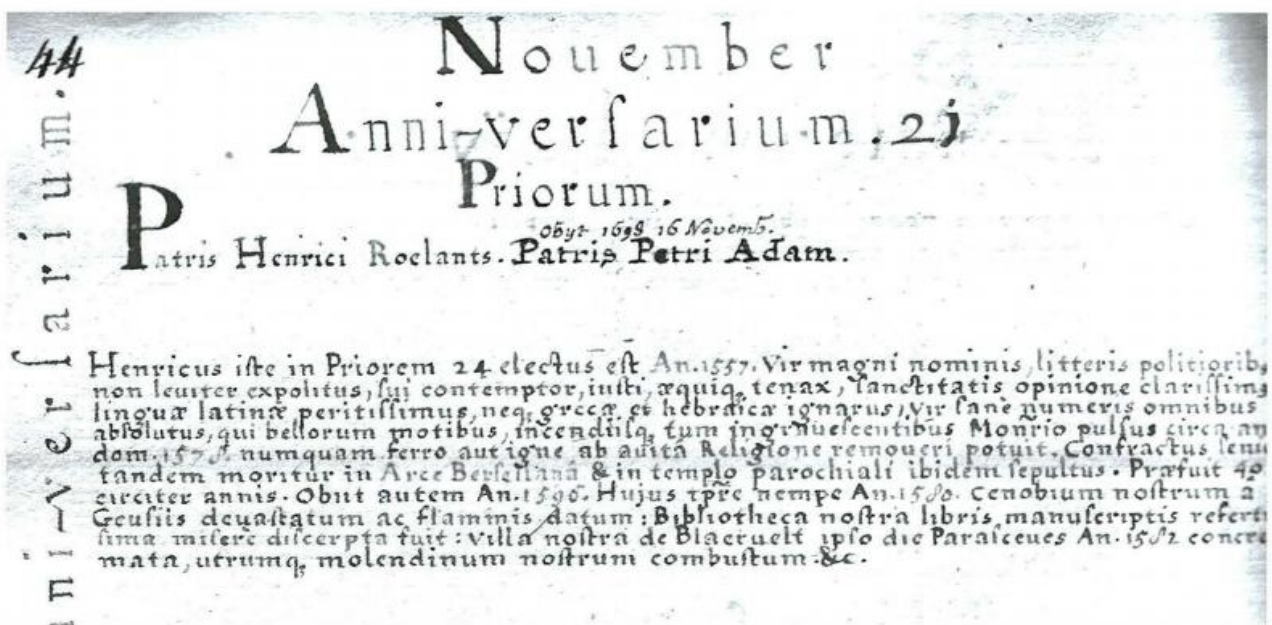
(4) **DE RIVO, RADULPHUS**
Calendarius ecclesiasticus generalis radulphi de rivo tungrensis decani. Leuven, Hieronymus Weleus, 1568.

(5) Johannes Hessels was professor aan de theologische faculteit te Leuven. In zijn *Catechismus* geeft hij blijk van een grote kennis van de werken van Augustinus. Hessels wendde Augustinus aan om fel van leer te trekken tegen de protestanten.

(6) Hieronymus Welleus was actief van 1559 tot 1585. Hij publiceerde een vijftigtal werkjes in het Latijn en het Nederlands, over religie, logica en natuurkunde. Zijn zoon Hieronymus II en Jan zetten de activiteit van het atelier voort vanaf 1589. **ROUZET, A.** *Imprimeurs du seizième siècle dans nos provinces.* Brussel, p. 83.

(7) **VAN UYTVEN, R.** red. ea. *Geschiedenis van Brabant. Van het hertogdom tot heden.* Leuven, 2004 p. 194.

Obituarium uit 1665 met korte biografie van Hendrik Roelants.

**(8) ALGEMEEN RIJKSAR-
CHIEF IN DE PROVIN-
CIËN. LEUVEN. Kerkelijk
Achief van Brabant. n°**

15504. Obituarium. 'Liber
anniversarium monas-
tery Septemfontium
anno 1665'.

(9) CORNELIS, R. 'Halle
rond 1580' in *Verhandelin-
gen van de Koninklijke
Geschied- en Oudheidkun-
dige Kring Halle*. Nieuwe
reeks, nr. 17. Halle, 1980.
p. 44. Geen enkele andere
tot nu toe geraadpleegde
bron geeft enige zeker-
heid of de kanunniken
aanwezig waren in de
basiliek tijdens het beleg
in 1580.

(10) WIAERT, J. B. *Historia
Septifontana*. Brussel,
1688. p. 72-73: Sub hujus
praelati [=Hendrik Roe-
lands] regimine gravissi-
ma huic monasterio
damna illata sunt, fanati-
cis hominibus (quos
Geusios vocant) fese
adversus Hispaniarum
Regem, eumdemque toti-
us Belgicae nostrae legiti-
mum principem erigenti-
bus. Qui eo insuper pro-
ruperunt vesaniae ad
dementiae, ut templa
passim monasteriaque
evertere ac in cineres
redigere, infestissimo
contra religionem odio
flagrantes neutiquam
extimuerint. Bibliotheca
tunc nostra (proh dolor!)
libris manuscriptis refer-
tissima in Penthai
morem misere discerpta
fuit: & quam tantopere
demirabatur quondam
orbis fere universus,
hanc quisquillae aliquot
asinorum hominum
atrossima barbarie
dilacerarunt. Sed & ne
quid calamitatum his
supereset aut deesset
eodem anno nempe
1580. Monasterium dire-
tum, funditus devastatum
ac flammis datum est.

(11) DESMEDT, M. 'Res-
tauratiwerken kasteel van
Beersel 1928-1939' in *En
het dorp zal duren...* (n°
13) Beersel, 2002. p. 14;
zie ook: **MERTENS, C.** *Le
château de Beersel et ses
seigneurs*. Brussel, 1942 p.
79.

(12) 'Zevenborren' in
Werkgroep. p. 213.

Deze pagina is toegewijd aan prior Hendrik Roelants, zijn prioraat was de donkerste periode uit de geschiedenis van het klooster (8).

Vanaf 1577 hadden rondtrekkende troepen het klooster als kamp-
plaats uitgekozen. Bovendien hadden ze alle voorraden opgegeten,
zodat de kanunniken verplicht waren hun klooster te verlaten. Tijdens
het beleg van Halle door Olivier Vanden Tympel op 9 en 10 juli 1580
waren ze aanwezig in de basiliek, waar ze samen met de allerkleinste
kinderen en ouderen baden tot de Heilige Maagd om een goede
afloop, terwijl de jeugd, de mannen en de vrouwen op de muren ston-
den om de belegering af te weren (9). De bestorming van de stad
Halle mislukte, maar ondertussen lag de priorij van Zevenborren er
onbewaakt bij. Hetzelfde jaar nog staken de geuzen het klooster in
brand. Duizenden manuscripten gingen voorgoed verloren (10). Toch
moet de vernietigende kracht van de brand gerelativeerd worden. De
kanunniken verlieten het klooster echter niet hals over kop, ze hadden
ruimschoots de tijd om de meeste van hun kostbaarste manuscripten
en stichtingsoorkonden mee te nemen op hun vlucht. Indien werkelijk
alles zou verwoest geweest zijn, hadden we nu geen archiefstukken van
vóór 1580.

Ook de Molen van Tenbroek en de hoeve Blaerveld in Eigenbrakel gin-
gen in de vlammen op. De kloosterlingen vonden samen met de
kanunniken van het Rooklooster een tijdje onderdak in Brussel. Vanaf
1585 tot 1606, gedurende 21 jaar, trokken ze zich terug in het kasteel
van Beersel. Het was voor de geestelijken ongetwijfeld een zware
opdoffer om de geborgenheid van de Zevenborrevallei in te ruilen
voor een versterkte burcht in de open en kale Zennevlakte. De kanun-
niken lieten boven de ingangspoort van het kasteel een gotische nis
met klaverbladvorig gewelf aanbrengen. In deze nis werd het beeld van
de Heilige Augustinus geplaatst (11).

Hendrik Roelants was een zeer erudiet en kunstzinnig man. Hij was
onderlegd in het Latijn, Grieks en het Hebreeuws en bovendien een
bewonderaar van Erasmus. Ondanks de moeilijke periode kon Hend-
rik toch 16 novicen aantrekken. De prior zag zijn klooster nooit meer
terug, hij stierf in het kasteel en werd begraven in de kerk van Beersel.

Na de rampzalige gebeurtenissen van 1580 en de vlucht naar het
kasteel van Beersel, keerden de monniken in 1606 terug naar de val-
lei van de Zevenborrenbeek. Met de steun van Karel van Croy en
de aartshertogen Albrecht en Isabella kon prior Joos Borchgrave
met de wederopbouw beginnen. Nagenoeg alle gebouwen lagen in
puin, wat niet verwonderlijk was na de brandstichting en twintig jaar
leegstand. Rond 1623 werd der kerk gerestaureerd en opnieuw
ingewijd. Onder prior Hendrik de Bruyne (1652-62) vond de kerk
haar luister van vroeger terug; hij liet de bibliotheek plaatsen boven
de rechterzijbeuk van de kerk (12).

DE GESCHIEDSCHRIJVERS VAN DE PRIORIJ
EN DE GRAVURE VAN 1727

Doorheen de tijd hebben verschillende geestelijken en historici de geschiedenis van de priorij neergeschreven. Het oudste handschrift, *Catalogus Septemfontium* van Willem Catten, is verloren gegaan. De meeste informatie over het interieur en de functies van de gebouwen hebben we uit de *Decursus priorum* van Gilles van der Hecken. Ook Ambrosius Pontanus behandelde Zevenborren in zijn *Gazophylacium Zogniacum*. De *Tractatulus de origine monasterii Septem Fontium* van Jan Gielemans is de oudst uitgegeven bron over de stichting van het klooster. De tekst werd uitgegeven door de

HISTORIA
SEPTIFONTANA
CELEBERRIMI MONASTERII
CANONICORUM REGULARIUM
S. P. AUGUSTINI
IN SYLVA SONIACA

Instituti, propagati, perfecti, & trino hinc
saeculo, in descriptione Insignium Vi-
rorum suorum jubilantis.

Accedit Historia Monasterii ejusdem Ordinis dicti

A SYLVA DOMINI ISAAC.

AUTHORE

R. D. JOANNE BAPTISTA WIAERT
Canonico Regulari Septifontano.

BRUXELLIS, Typis EUG. HENRICI FRICX. 1688.
Cum Gratia & Privilegio.

Titelblad van de: *Historia Septifontana celeberrimi monasterii canonicorum regularum S. P. Augustini in sylvia Soniaca*. Jan Baptist Wiaert was regulier kanunnik in het klooster. Het boek bevat ook de korte geschiedenis van het klooster van Bois-Seigneur-Isaac in Waals-Brabant

- (13) BERLIERE, U. red. ea. *Monasticon Belge. Tome IV. Province de Brabant. Luik, 1969 p. 1105-1106*
- (14) VAN DIJCK, R. "Johannes Gilemanus" in: *Biographisch - Bibliographisches Kirchenlexicon Band III, 1992 p. 370 - 372.*
- (15) THEYS, C. *Geschiedenis van Alseberg. Brussel, 1960 p. 248-249.*
- (16) ALGEMEEN RIJKSARCHIEF IN DE PROVINCIËN. LEUVEN. Kerkelijk archief van Brabant. nr. 16040 'Rekening van wijn'.
- (17) VANHEMELRYCK, F. 'De Priorij' p. 66-67.

Bollandisten in 1895 (13). Jan Gielemans was als augustijnermonnik de belangrijkste hagiograaf van de Windesheimse kapittels. Bovendien was hij auteur van verschillende Brabantse heiligenlevens en stichtingsverhalen. Hij werd omstreeks 1427 geboren en overleed in Rooklooster in 1487. Tot aan zijn dood was hij er vice-prior, ook in Zevenborren was hij enkele jaren in deze functie actief. Gielemans was een actief kopiist, van hem bleven een twintigtal banden bewaard (14). In Alseberg is Jan Gielemans gekend als de historicus die de Marialegende van de kerk aldaar neerschreef. Het originele handschrift berust in de staatsbibliotheek van Wenen (15). In de kerk van Alseberg hangt een schilderij die de geschiedschrijvers van de parochie afbeeldt, een van hen is Jan Gielemans.

De "*Historia Septifontana*" uit 1688 van Jan Baptist Wiaert is in hoofdzaak een compilatie van reeds bestaande handschriften, het is echter het werk dat de grootste verspreiding kende. Wiaert was een regulier kanunnik van Zevenborren en schreef zijn geschiedenis onder Antoon Cuyermans, dertigste prior van het klooster. Wiaert kende de kloosterbibliotheek uiteraard door en door. Hij liet zijn geschiedenis publiceren bij Eugène-Henri Fricx, de eigenaar van de molen in Termeulen. Tijdens zijn onderzoek was hij niet vies van een paar glaasjes wijn. Zo had hij zes potten wijn opgedronken voor een som van 8 stuivers de pot, weliswaar over een lange periode, maar op het einde van dat jaar had hij nog steeds zijn zes potten niet betaald (16). In de priorij werden ettelijke liters wijn getapt. Zo werden er van juni 1686 tot september 1688, dus twee jaar en vier maanden, 1309 potten wijn gedronken, wat neerkomt op ongeveer 1800 liter. De gelofte van armoede en een glaasje wijn gingen dus goed samen.

De geestelijken leidden een contemplatief leven. De kanunniken of koorheren legden zich voornamelijk toe op gebed, studie en het kopiëren van manuscripten. Ze vormden numeriek de grootste groep in het klooster. Lager in rang stonden de conversen, monniken die vooral met materiële taken belast werden. Zij werden tewerkgesteld in de keuken, de bakkerij, de molen,... Enkel indien ze voldoende intellectuele bagage hadden, konden ze ook in het scriptorium werken. Daarnaast had men ook de lekenbroeders, die, in tegenstelling tot de kanunniken en conversen, geen drievoudige gelofte van gehoorzaamheid aan de prior, armoede en celibaat hadden afgelegd. De lekenbroeders kozen ervoor hun hele leven de gemeenschap te dienen. Tevens waren er voor verschillende taken loonarbeiders. Zij werden ingeschakeld naargelang de taak of het seizoen. Zo waren er rond de boerderij herders, zwijnenhoeders en karrenvoerders aan het werk (17).

Voor de kanunniken was de bibliotheek van levensbelang. Naar alle

waarschijnlijkheid verrichtten de geestelijken hun kopieerwerk en studie in hun eigen cel. Zo legde Gieles vander Hecken zich in zijn cel toe op het verluchten van boeken. Op de gravure van De Doncker vinden we dan ook geen scriptorium terug. Na zelfstudie werd er tijdens de maaltijden door een broeder voorgelezen, wat bij contemplatieve ordes nog steeds het geval is. Dankzij een literatuurlijst uit 1530, die bewaard wordt in het Handschriftenkabinet van de Koninklijke Bibliotheek, weten we waar de kanunniken naar luisterden tijdens het eten. De lijst met boeken is ingedeeld in verschillende delen. Naargelang het tijdstip volgens de liturgische kalender werd passende lectuur voorgelezen. Voor de dies vacantes, de dagen die niet ingevuld werden door de kerkelijke kalender, werd er over de volgende zaken voorgelezen: het kiezen van een prior, de begravenis van een medebroeder, professie, introductie van novicen, ... Het waren vooral ascetische en normatieve teksten die domineerden in de devote lectuur.

De kanunniken aten in een eigen refectorium, apart van de eetzaal van conversen en lekenbroeders. Dit was niet ongewoon voor de geestelijken van Windesheim. Bij de kanunniken werd er in het Latijn voorgelezen, bij de conversen en leken in het Nederlands (*libros theutonicales*). De Nederlandse boeken maakten geen deel uit van de bibliotheek van de kanunniken, maar werden in een aparte collectie gehouden, dichtbij of in de refter van de conversen (18).

De moderne mens heeft grotendeels een verkeerd beeld van middeleeuwse kloosterbibliotheken. Door misleidende beeldvorm, ondermeer uit het boek *"De naam van de roos"* van Umberto Eco en de verfilming ervan, hebben we een romantisch en 19e-eeuws beeld gekregen van een middeleeuwse kloosterbibliotheek. De vertoning van ellenlange rekken, wanordelijk volgestouwd met boeken en flarden van manuscripten in een stoffig labyrint, zegt meer over hoe we zelf graag de middeleeuwen zien dan wat ze vertellen over de middeleeuwen zélf. De bibliotheek in Zevenborren werd goed beheerd en nauwkeurig opgevolgd. De geestelijken hadden hun eigen bibliotheek opgebouwd door elk boek urenlang en bladzijde na bladzijde te kopiëren en te verluchten, letterlijk en figuurlijk *"monnikenwerk"*. Ook over het aantal boeken zijn er wilde voorstellingen, alsof een kloosterbibliotheek tijdens de Middeleeuwen duizenden werken zou kunnen bevatten. Dit kwam voor bij enkele grotere abdijen, maar was eerder uitzondering dan regel. Pas naar het einde van het Ancien Régime toe slaagden ook kleinere kloosters erin enkele duizenden volumes te vergaren. Albert Derolez deed onderzoek naar de bibliotheek van Zevenborren en berekende dat er rond 1530 ongeveer 550 volumes aanwezig waren (19). Daar al deze boeken met de hand werden geschreven, moet men dit toch als een aanzienlijk aantal beschouwen.

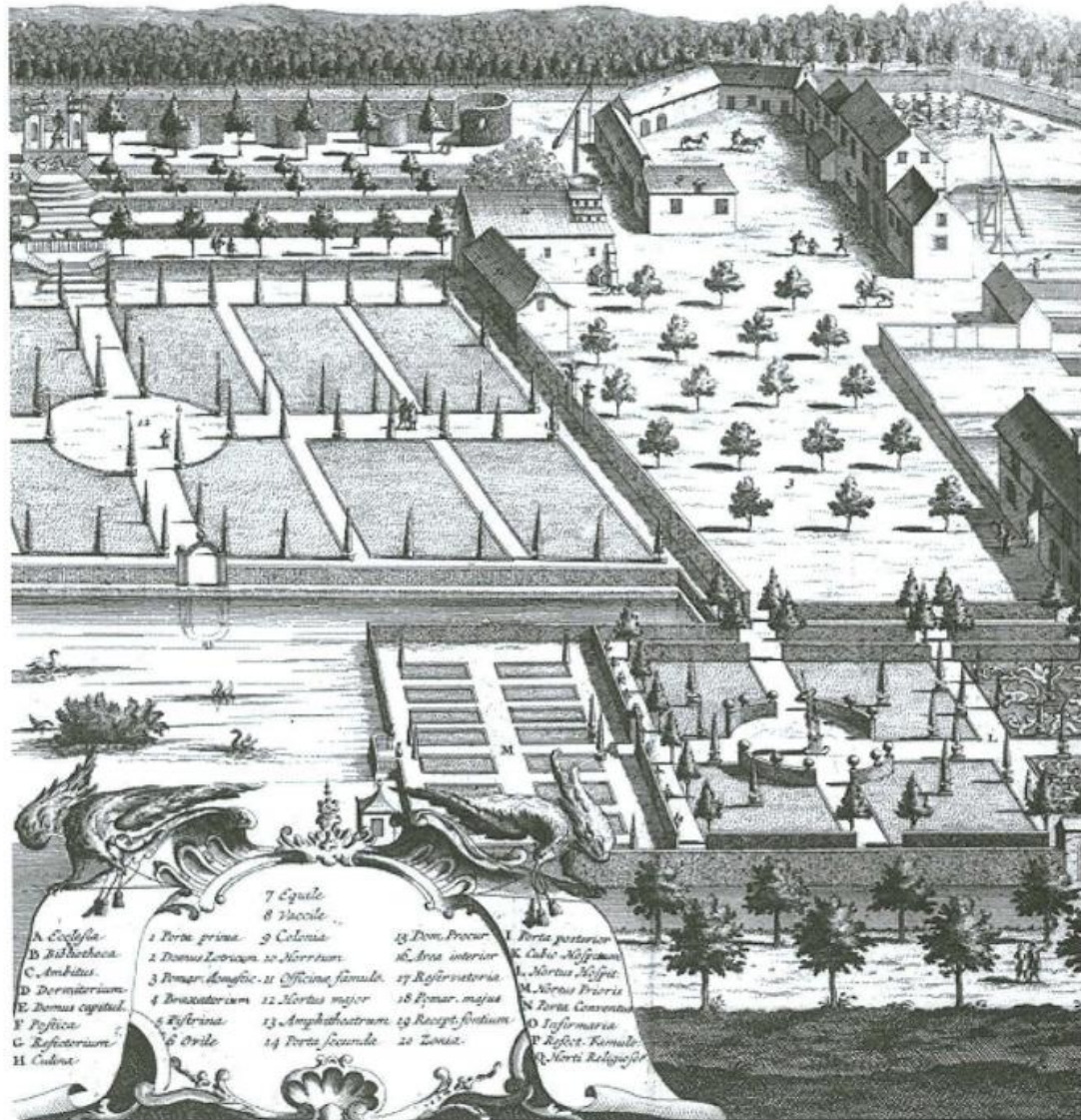
(18) DEROLEZ, A. 'A reconstruction of the library of the Priory of Zevenborren at the end of the Middle Ages' in: RAMAN, A. en MANNING, E. ed. *Miscellanea Martin Wittek. Album de codicologie et de paléographie offert à Martin Wittek*. Leuven, 1993 p. 113-126; zie ook DEROLEZ, A. 'A Late Medieval Reading List of the Priory of Zevenborren near Brussels' in: DE SMET, R., MELAERTS, H. en SAERENS, C. ed. *Studia Varia Bruxellensia ad Orbem Graeco-Latinum pertinentia*. Leuven, 1990 p. 21-27.
(19) DEROLEZ, A. 'A reconstruction of the library' p. 117.

(20) zie voetnoot op het einde van het artikel.

Welke boeken lezen de monniken en waaruit werd er voorgelezen? Het evangelie en de werken van Augustinus namen de belangrijkste plaats in. Uiteraard kwamen ook alle "klassiekers" aan bod: de "Dialogi" van Gregorius de Grote, "De mystica archa Noe" van Hugo van Saint-Victor, "de Opera theologica" van Beda Venerabilis, werken van Innocentius III, Bonaventura, Cassiodorus,... De Windesheimse mystici waren eveneens geëerde lectuur: Jan van Ruusbroec en Hendricus a Pomerio, 3e en 11e prior van Zevenborren. Ook Thomas a Kempis en de Engelse filosoof Willem van Ockham ontbreken niet in de lijst (20). Boeken werden zelden aangekocht, daarvoor waren ze veel te duur. Af en toe werd er een boek door een rijke geestelijke of edele geschonken. De raadsman van Karel V, Nicolaas Nicolai of Grudius, schonk Zevenborren een prachtig manuscript: Georgius Valle de

GRAVURE VAN ZEVENBORREN:
de Doncker.

Gravure van Pieter de Doncker uit de *Chorographia Sacra Brabantiae* van Sanderus Vertaling van de legende: A. kerk, B. bibliotheek, C. omgang, D. slaapzaal, E. kapittelzaal, F. Achterdeur (oostelijke poort), G. eetzaal, H. keuken, I. achterpoort, K. gastenkwartier, L. tuin van de gasten, M. tuin van de prior, N. kloosterpoort, O. infirmerie, P. eetzaal van het dienstpersoneel, Q. tuin van de kloosterlingen. 1. eerste poort, 2. washuis, 3. boomgaard, 4. brouwerij, 5. bakkerij, 6. schaapstal, 7. paardenstal, 8. koeienstal, 9. huis van de pachter, 10. voorraadschuur (in andere bronnen koetshuis), 11. gebouwen voor de dienstknachten, 12. grote tuin, 13. amfitheater, 14. tweede poort, 15. huis van de procurator, 16. binnenhof, 17. kweekvijvers, 18. grote boomgaard, 19. één van de zeven bronnen, 20. Zoniënwoud.

Rebus. De Brusselse priester Jan de Witte deed de Opera Aurelii Augustini cadeau (21). Om aan verschillende teksten te komen, leenden de kloosters elkaars handschriften uit om af te schrijven. Toch bleef het kopiëren voor geld een belangrijk inkomen voor de priorij, vooral in de beginjaren wanneer de kleine gemeenschap niet kon leven van de pacht van haar domeingoederen. Eenmaal het klooster genoeg grond bezat, werden er exclusief boeken overgepend voor de eigen bibliotheek (22).

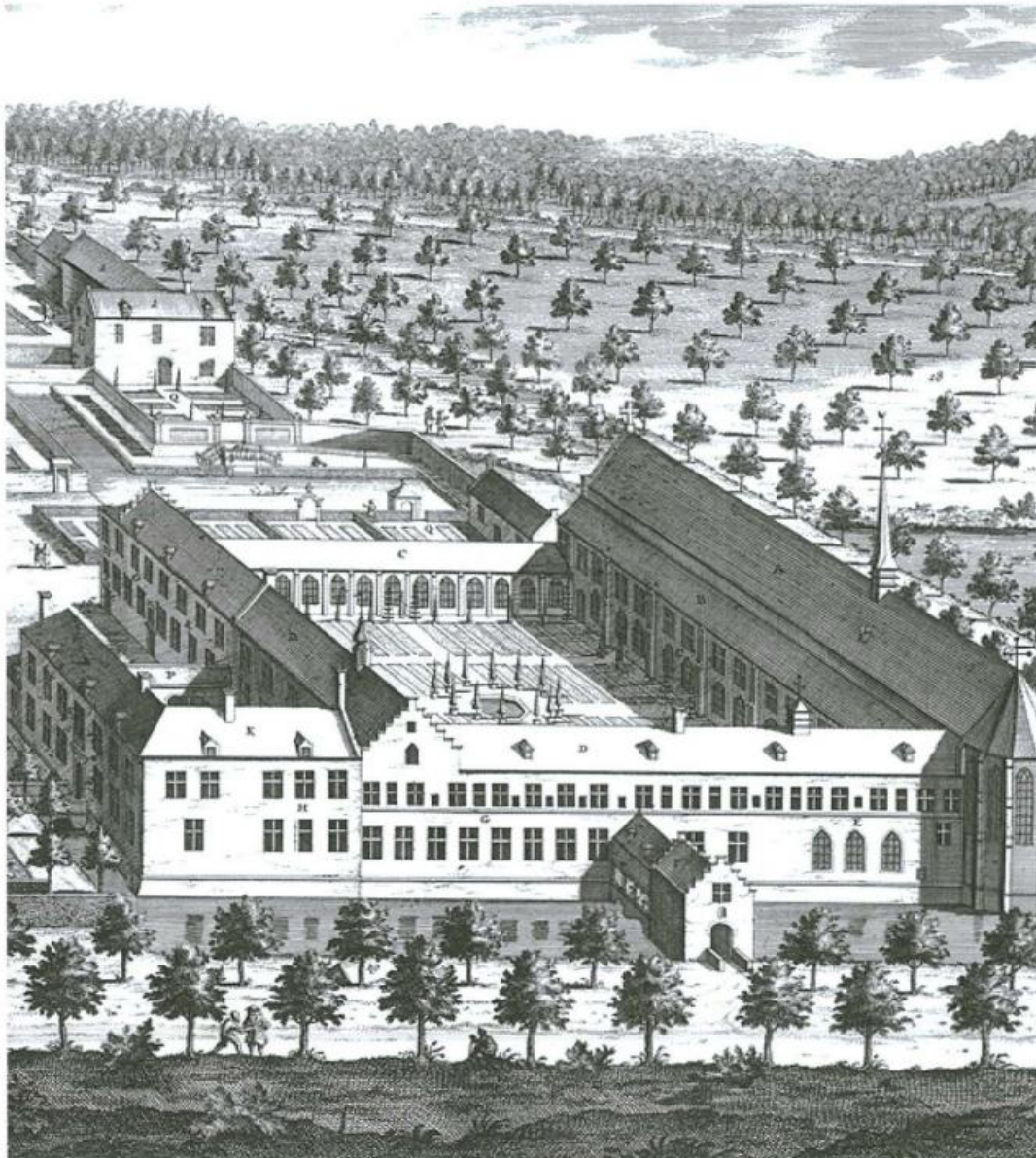
Tijdens het prioraat van Jan Frans Usselincx (1698-1739) tekende Pieter de Doncker de ets die het heropgebouwde klooster in al zijn luister voorstelt. De ets werd in 1727 gepubliceerd in de *Chorographia Sacra Brabantiae* van Sanderus (23). Het heropgebouwde

(21) **WAUTERS, A.** *Histoire des environs de Bruxelles*. Editions Culture et civilisations. Deel X. Brussel, 1974. p. 378.

(22) **KOCK, T.** *Die Buchkultur der Devotio moderna: Handschriftproduktion, Literaturversorgung und Bibliotheksaufbau im Zeitalter des Medienwechsels*. Frankfurt am Main, 1999 (Proefschrift Universiteit te Münster). **JANSSENS, J.**

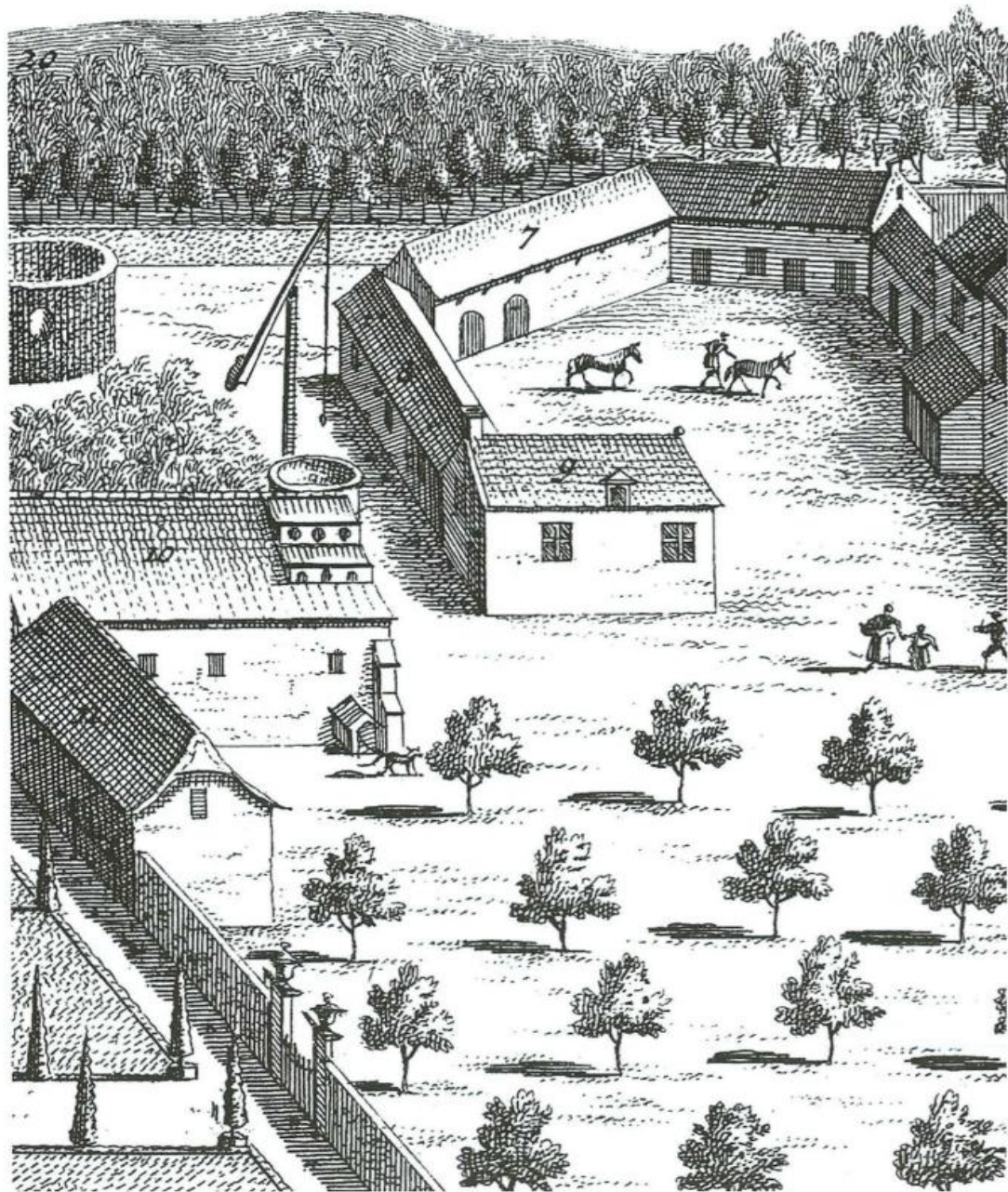
“Middeleeuwse 'literaire' activiteit in de Augustijnen-priorijen van het Zoniënwoud” in: *Eigen Schoon en de Brabander*. LXIVde jg. n°1-2-3, Brussel, 1981.

(23) **SANDERUS, A.** *Chorographia sacra Brabantiae*. Deel II. Den Haag, 1727. Wimpel bovenaan: **SEPTEM FONTES** vulgo **SEVEN BORREN / CANONIA ORDINIS S.P. AUGUSTINI/CAPITULI WINDEZEMENSIS**.

klooster wordt hier in al zijn pracht weergegeven. De kern van het kloostercomplex, nl. de naar het oosten georiënteerde kerk met ertegen aanleunende bibliotheek, de kapittelzaal en de refter beneden en de slaapzaal op de verdieping, alsook de keuken in het verlengde van deze vleugel werden in ongewijzigde orde bewaard, zoals ze uit de 15de en 16de eeuwse bronnen naar voor traden.

Tussen de kloostergebouwen (rechts onderaan) en de boerderij (linksboven) bevinden zich de verschillende tuinen en waterpartijen. George Fricx, eigenaar van de papiermolen in Rode en drukker te Brussel, schreef in zijn *Description de la ville de Bruxelles* uit 1743

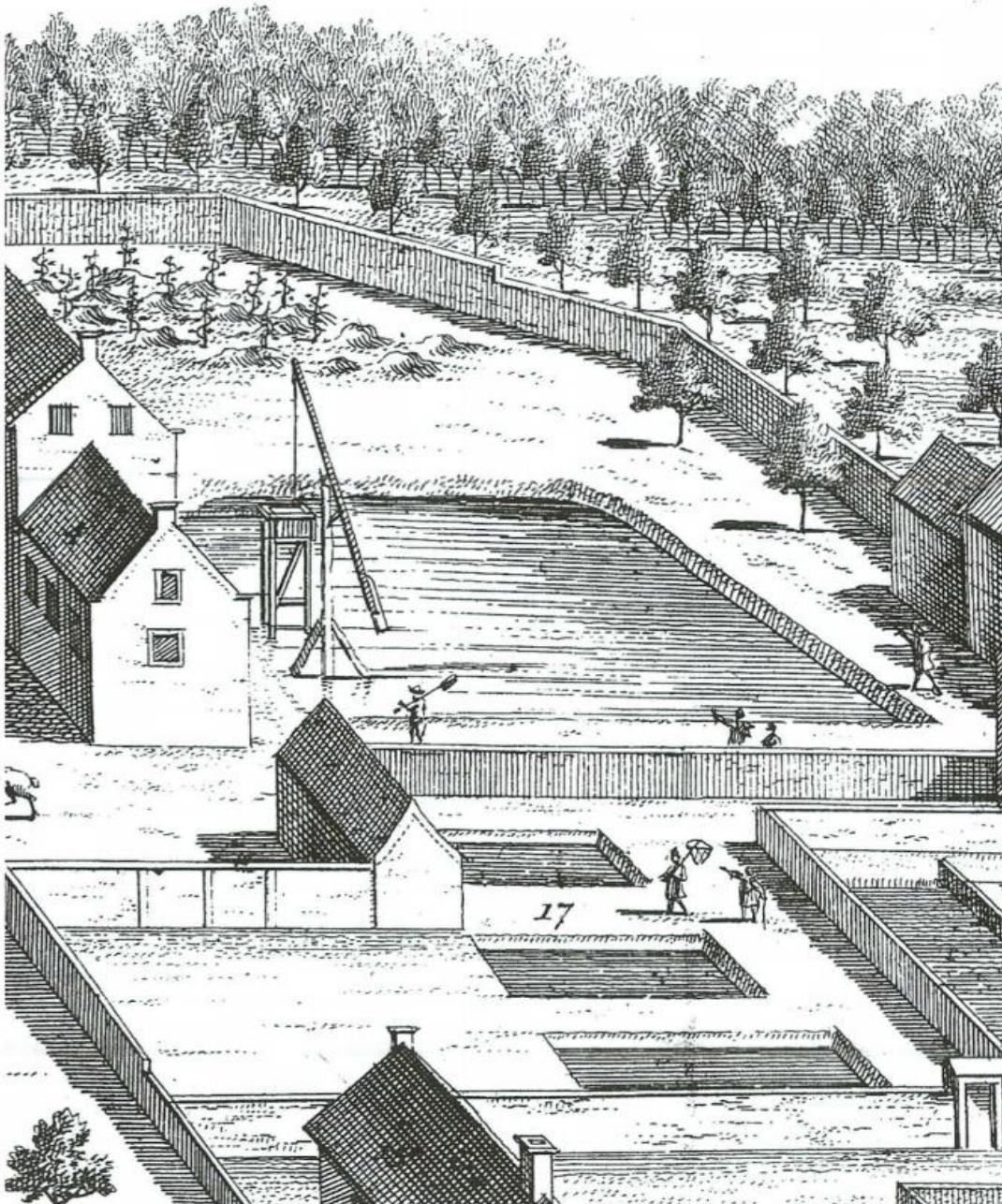

De hoevegebouwen van de priorij.

uitvoerig over de tuinen van het klooster, die hij beschouwde als een van de mooiste van het land (24). Als men de beschrijving van Fricx leest en tegelijkertijd de gravure aandachtig bestudeert, waant men zich enkele eeuwen terug. Een vrije vertaling van enkele passages: "De wegen naar dit klooster zijn van de alleraangenaamste, ze leiden ons tot aan de kerk. Langs een grote boomgaard gaat men het klooster binnen tot in het ommuurde domein, vanwaar men de gebouwen kan zien die leiden naar het klooster, bestaande uit vier vleugels. De binnenplaats is met bloembedden versierd, in het midden staat een sprankelende fontein." De fontaine jaillissante die Fricx beschrijft, bestond waarschijnlijk nog niet in 1727, in de kloostertuin is enkel een klein

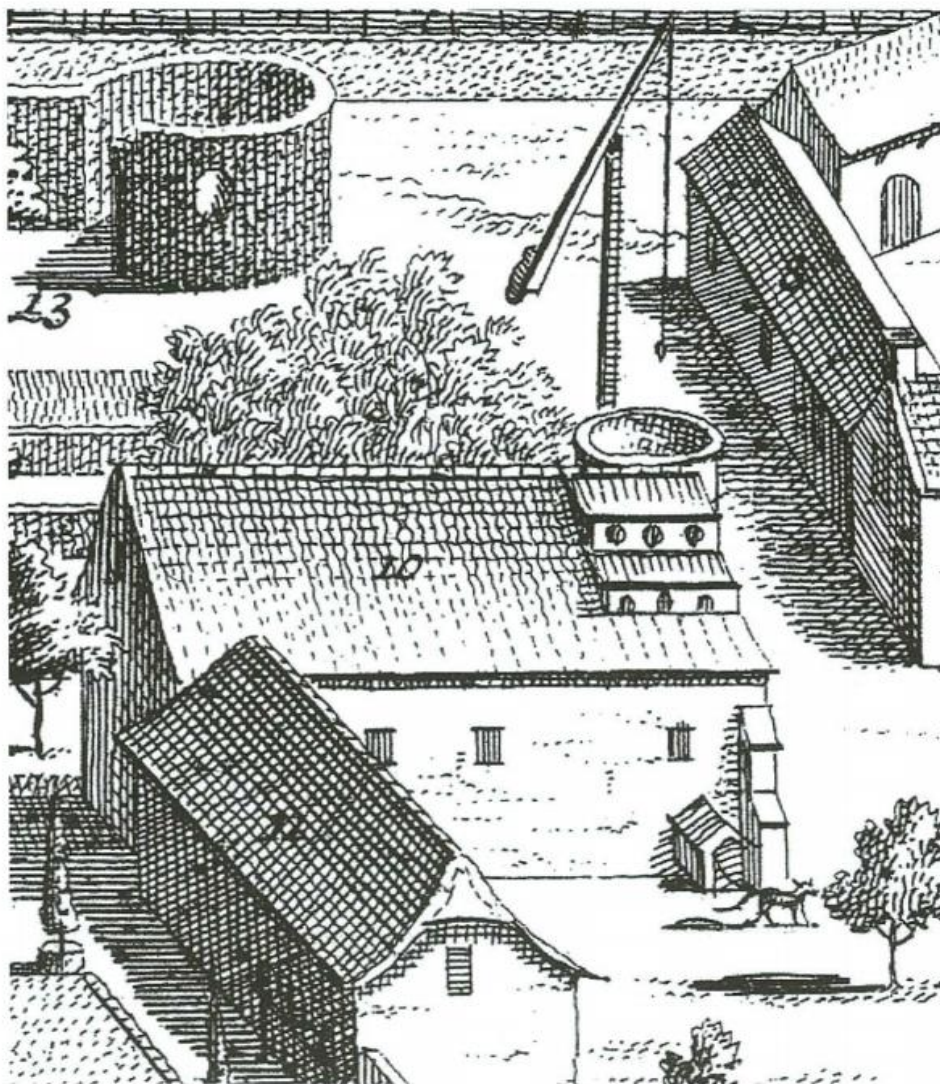
(24) **FRICX, G.** *Description de la ville de Bruxelles.* Brussel, 1743 p. 217-220

(Dit werk werd uitgegeven door Fricx, men is echter niet zeker of hij ook de auteur is).

waterbassin te vinden.

Men kan de priorij met haar gronden beschouwen als een klein autarkisch systeem dat in grote mate zelfvoorzienend was. Dit kan men onder meer afleiden uit de functies van de gebouwen: van links naar recht ziet men het huis van de dienstknechten (n° 11), de voorraadschuur (n° 10), het woonhuis van de boerderij (n° 9), de koeienstallen (n° 8), de paardenstallen (n° 7), de schapenstallen (n° 6), de bakkerij (n° 5) en de brouwerij (n° 4), op de achtergrond een gewas op staken. Mogelijk gaat het hier over hop, aangezien de brouwerij niet ver lag, maar het kunnen ook bonenstaken zijn. Meer naar rechts ziet men de muur die er nog steeds staat, met de hoofdingang (n° 1) en het washuis (n° 2) en binnen de muur kleine vijvers voor het kweken van vis, om die later uit te zetten in een van de grote vijvers (n° 17). Een van de knechten loopt trouwens rond met een schepnet. De viskwekerij moest vooral in tijden van graanschaarste of hongersnood voedsel voor de kloosterlingen leveren.

**De voorraadschuur
van de priorij.**

Bij overschot werd de rest verkocht. Terwijl men tijdens het vasten vlees derfde, waren de vissen een welkome afwisseling in het menu. In het jaar 1468 werden 3390 kleine vissen, 750 snoeken, 50 kleine karpers en 3725 pootvissen gevangen (25). De kanunniken leefden uiteraard in een wereld zonder vervuiling, het natuurschoon dat ze kenden zijn we sinds de 20e eeuw voorgoed kwijtgespeeld. Toch stelden de monniken zich niet tevreden met uitsluitend zoetwater-vis.

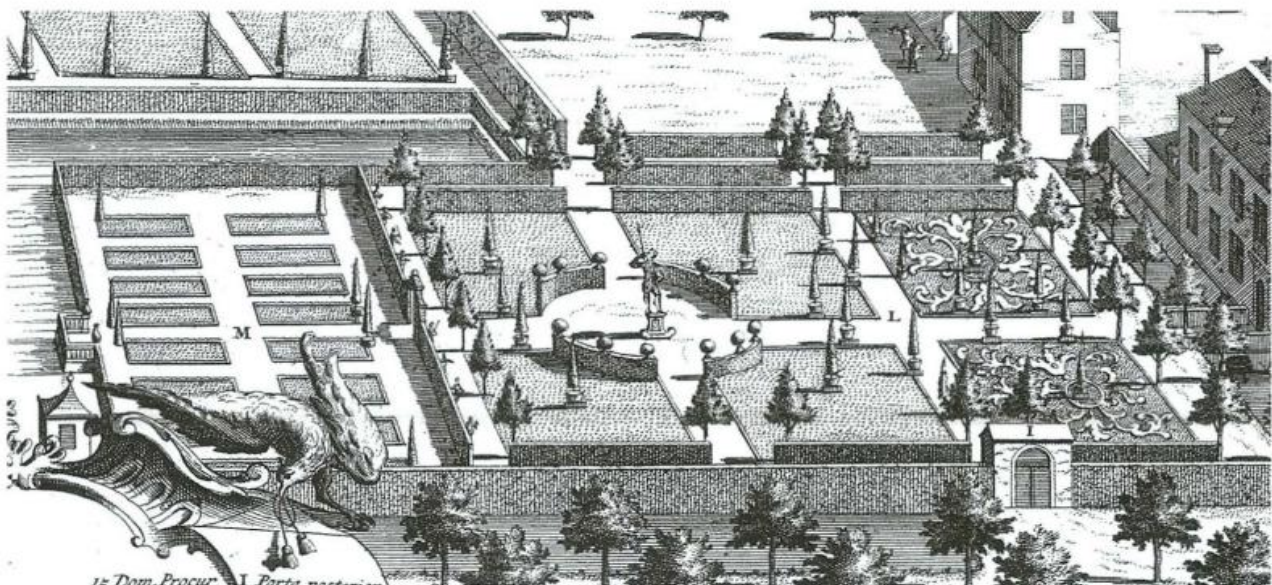
(25) VANHEMELRYCK, F. 'De Priorij' p. 65.

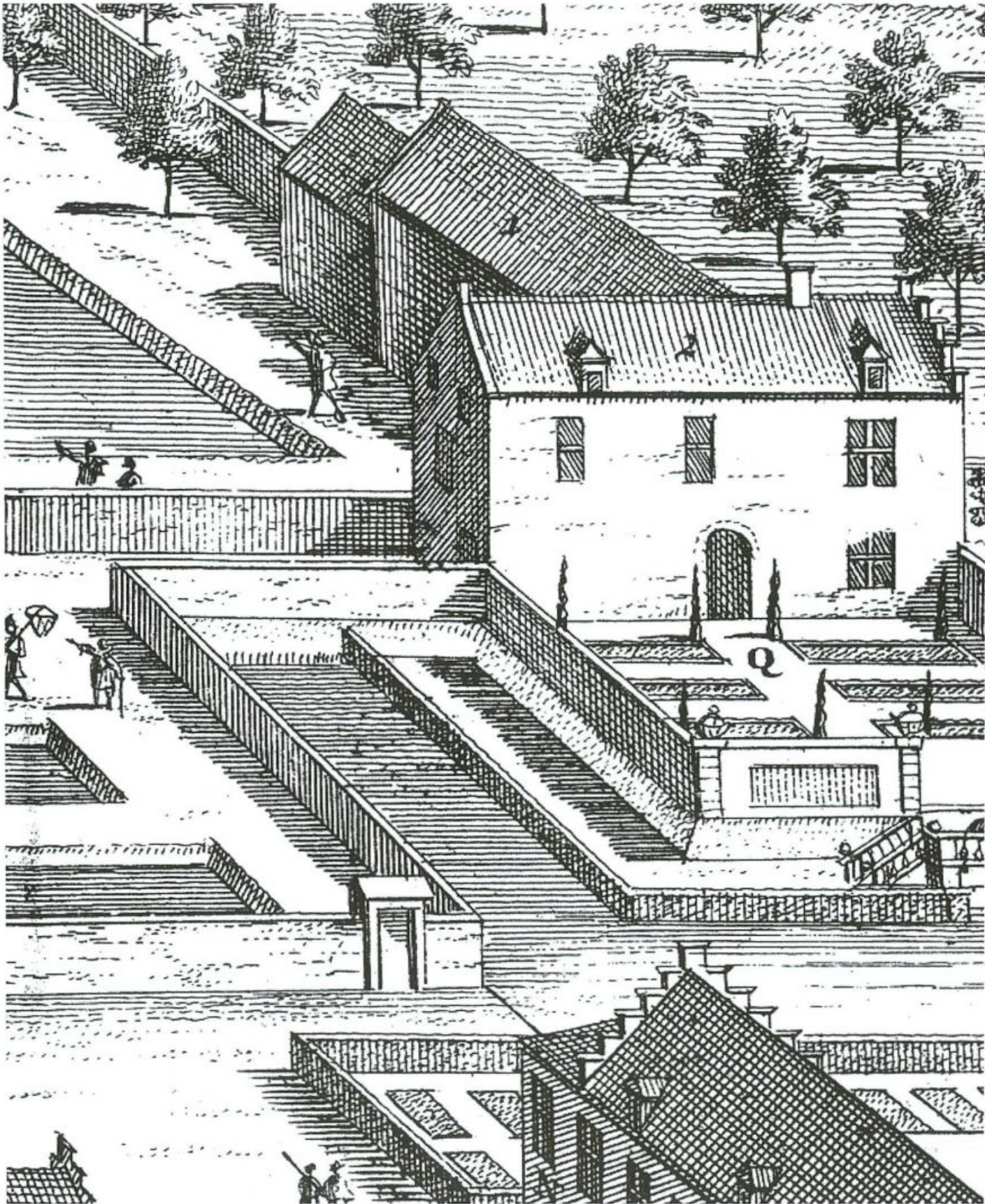
Uit de rekeningen blijkt dat verschillende gedroogde, gezouten of gekookte zeevissoorten werden aangekocht voor de keuken.

Als men de gravure van dichtbij gaat bestuderen, ontdekt men meerdere details. De voorraadschuur wordt hier goed bewaakt door de hond aan de ketting. Onder de nok van het dak bevinden zich de verschillende duivenkoten en achter de schuur de waterput, zoals we die enkel nog tegenkomen in Bokrijk.

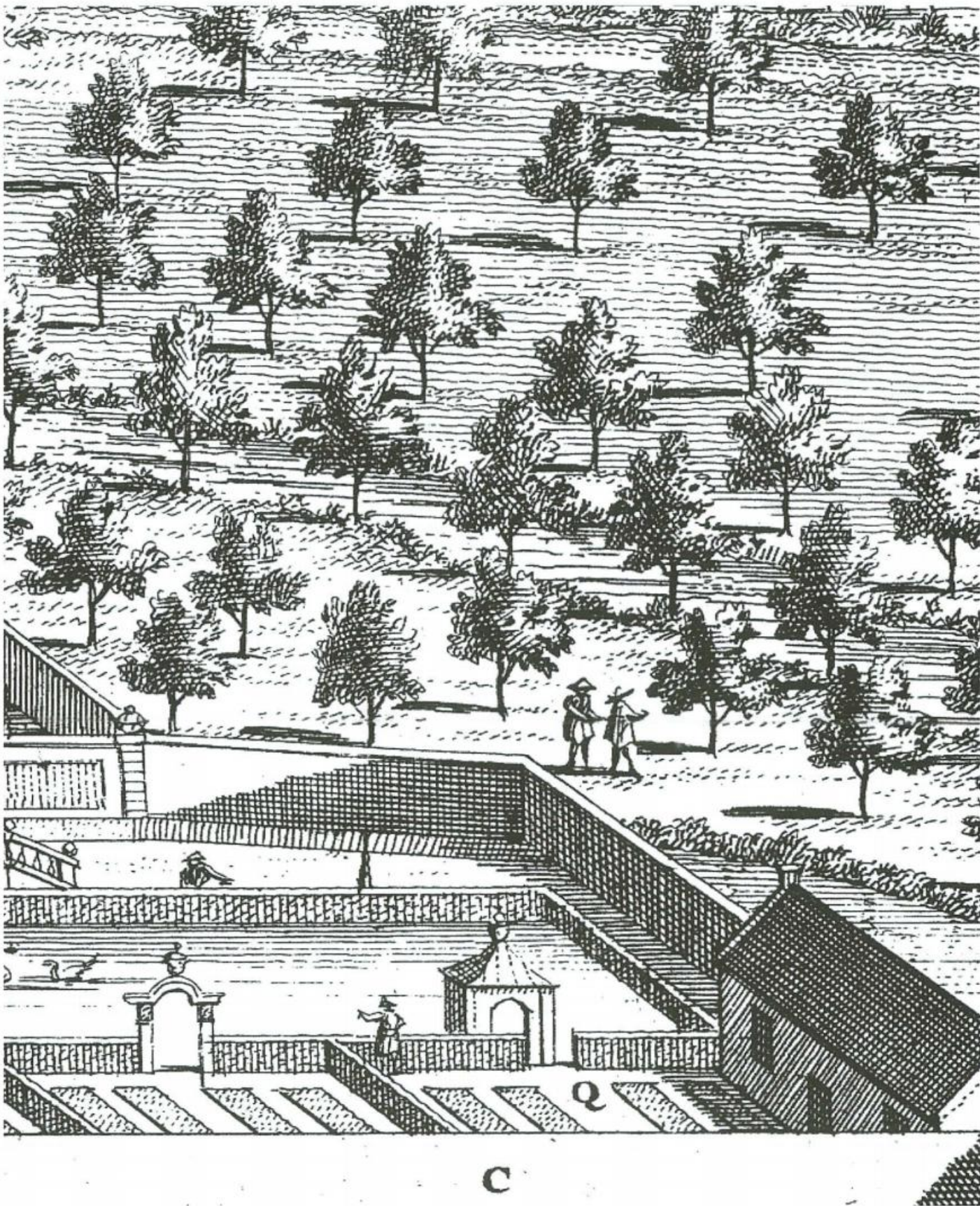
De tuinen rondom de priorij waren helemaal in de geest van de tijd aangelegd naar Frans model. In totaal zijn er vier verschillende tuinen, nl. de tuin van de kanunniken, de tuin van de gasten, de tuin van de prior en de grote tuin. Georges Fricx beschreef de tuinen als volgt: Het gastenkwartier heeft uitzicht op een van de prachtigste tuinen, versierd met verscheidene struiken en hagen, gesnoeid in talrijke vormen. De uitgestrekte vijver ligt in het verlengde van de tuin, vanuit het gastenkwartier geeft dit een schitterend vergezicht. Men vindt vervolgens een mooie boomgaard die grenst aan een grote tuin met groenten, omzoomd met goed onderhouden struiken. Deze tuin staat in verbinding met een prachtig amfiteater, evenwichtig van opbouw, de aandacht trekkend van elke nieuwsgierige voorbijganger. De tuin van het gastenkwartier was volgens Fricx de

Bij het bezoek aan de priorij konden de gasten genieten van de prachtige siertuin.

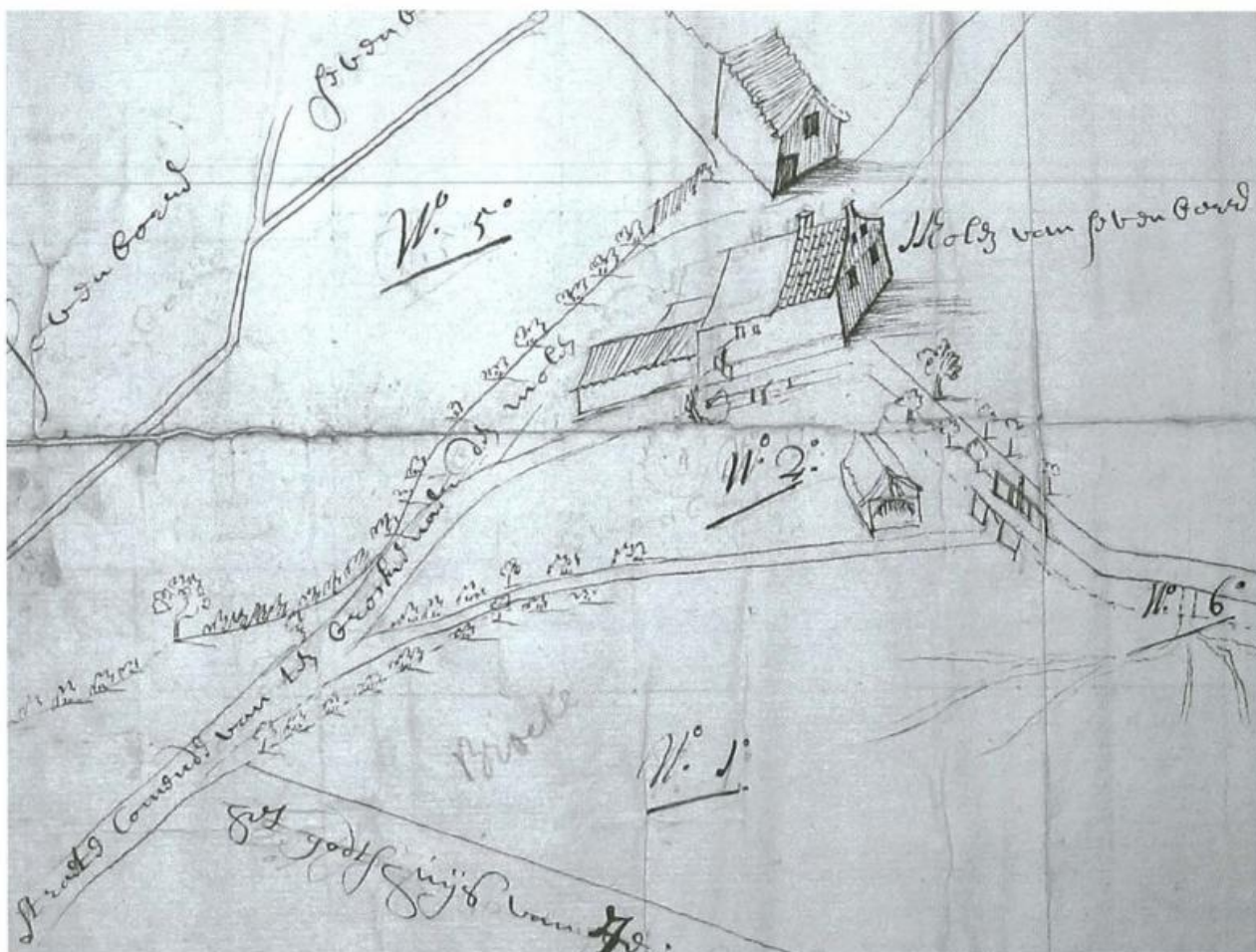

De tuin van de kanunniken, met erachter het washuis. Achter de westomgang ligt de tuin van de kloosterlingen (Q), waar iedere kanunnik een klein perceeltje ter beschikking kreeg.

Het washuis met erachter de hoofdingang en het portiershuis.

De watermolen aan de grote vijver van Zevenborren. In hoek rechts beneden leest men naar het midden toe: straatje comende van ten broecke naar den molen (26).

meest versierde. Bemerkt de beelden, samen met de oranjerieplanten. Veel soberder is de aangelegene tuin van de prior (M). De eenvoud wordt ruimschoots gecompenseerd door het prachtige perspectief op de vijver, waar zwanen het plaatje afmaken. Deze tuin is uiteraard uitstekend geschikt om te mediteren over de creaties van de Schepper.

Achter de westomgang ligt de tuin van de kloosterlingen (Q), waar iedere kanunnik een klein perceeltje ter beschikking kreeg. Achter het washuis ligt de hoofdingang en het portiershuis. Georges Fricx schreef het volgende: Langs de andere kant vindt men de tuin van de religieuzen, heerlijk versierd door de prachtige trap met een stenen balustrade waarlangs men opklimt tot een terras, met oogstrelende bloembedden.

(26) ALGEMEEN RIJKSARCHIEF. BRUSSEL. Kaarten en plattegronden in handschrift. Tweede reeks. n° 4684.

DE MOLENS VAN DE PRIORIJ

De priorij had twee watergraanmolens in haar bezit: de Molen "op

den dam" in Zevenborren en de molen van Tenbroek in Alseberg. Deze schets is van de molen op de dam, gelegen onder de grote molenvijver, naast het huidige restaurant in Zevenborren. Deze molen werd opgericht in 1402 bij octrooi van Hertogin Johanna van Brabant en gebouwd door de monniken op de "dam van Dietsrode". De dam is nog duidelijk te zien. Achter het restaurant gaat het steil naar beneden. De molenvijver was niet enkel nuttig voor de vis, maar ook om een hoger debiet te krijgen. 's Nachts werd het water opgestuwd, overdag werd het overschot aan water afgemaald.

In de 19e eeuw was de molen eigendom van graaf Jacques André Coghen, ondervoorzitter van de senaat. Op een openbare verkoop in 1892 werd de molen verkocht aan Victorien Timbermans. De molen werd toen verhuurd aan de familie Algoet-Hanssens. Zij hadden de uitrusting van de molen overgenomen voor 5.728 frank (27).

De tweede molen en tevens de oudste is de graanmolen van Tenbroek, in de 19de eeuw omgevormd tot papierfabriek, beter bekend als de Cartonnerie Winderickx of Ensdellemolen. Het goed is gelegen aan de huidige Losseweg in Alseberg. De molen werd reeds vermeld in het cijnsboek van 1321. Hertogin Johanna schonk hem eveneens als banmolen aan het klooster van Zevenborren. Onder "banmolen" moeten we verstaan dat de inwoners van Tenbroek en Alseberg verplicht waren hun rogge, tarwe en gerst hier te laten malen. We kunnen veronderstellen dat de kloosterlingen er de molen van Tenbroek bijkregen omdat deze van Zevenborren te ver lag voor de boeren. Men kon ze moeilijk dwingen tot Zevenborren te komen met hun zakken graan.

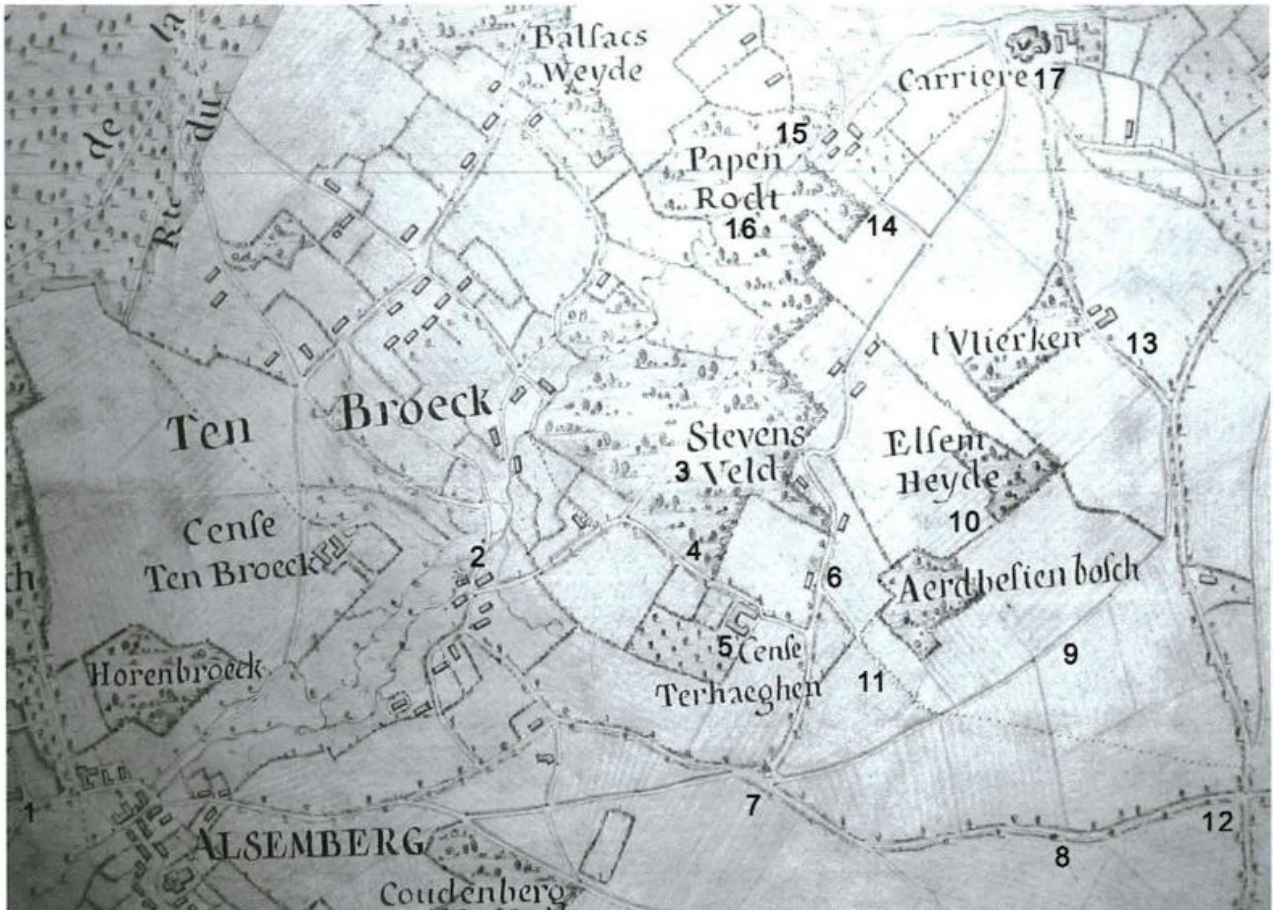
Tijdens de Franse Revolutie werd de molen als kerkgoed aangeslagen en verder doorverkocht. Op de openbare verkoop van 1860 kocht Egidius Franciscus Winderickx de watermolen en omliggende gronden. Vóór de aankoop vroeg hij eerst aan het bisdom in Mechelen, of hij het zwart goed wel mocht kopen. Het bisdom antwoordde positief, daar het goed sinds de Franse Revolutie reeds meer dan drie keer was doorverkocht (28).

Deze kaart van landmeter Everaert uit 1783 is samen met het plan van Ferraris één van de prachtigste kaarten die er ooit van onze streek werden gemaakt (29). Niet alleen door de talrijke toponiemen, maar ook omwille van haar de nauwkeurigheid, verdient deze kaart een heruitgave. Elke werkende molen op de kaart is afgebeeld met een waterrad. Bij het bestuderen van de kaart ontdekt men heel wat details: Winderickplein met kasteel, erachter de vijver (1), de Molen van Tenbroek Alseberg (2) de Losseweg (3), J-B Wielmansstraat (4), het Hof Ter Haeghen, in het begin van de 17e eeuw door Jan Mommaert aangekocht, tegenwoordig boerderij Seminckx.

(27) "En toen was er papier..." "Wandelgids voor de tentoonstelling te Dworp, oktober 2001. Uitgegeven door het Heemkundig Genootschap 'van Witthem' Beersel. p. 50.

(28) "En toen was er papier..." p. 10-12

29 ALGEMEEN RIJKSARCHIEF BRUSSEL. Kaarten en plattegronden in handschrift. n° 8631 "Extrait de la carte topographique de la franche garenne de Soigne, de la plaine et des duieres". Ondertekend door Carolus Josephus [Everaert], beëdigd land- en edifiemeter in de Raad van Brabant, op 28 januari 1783.

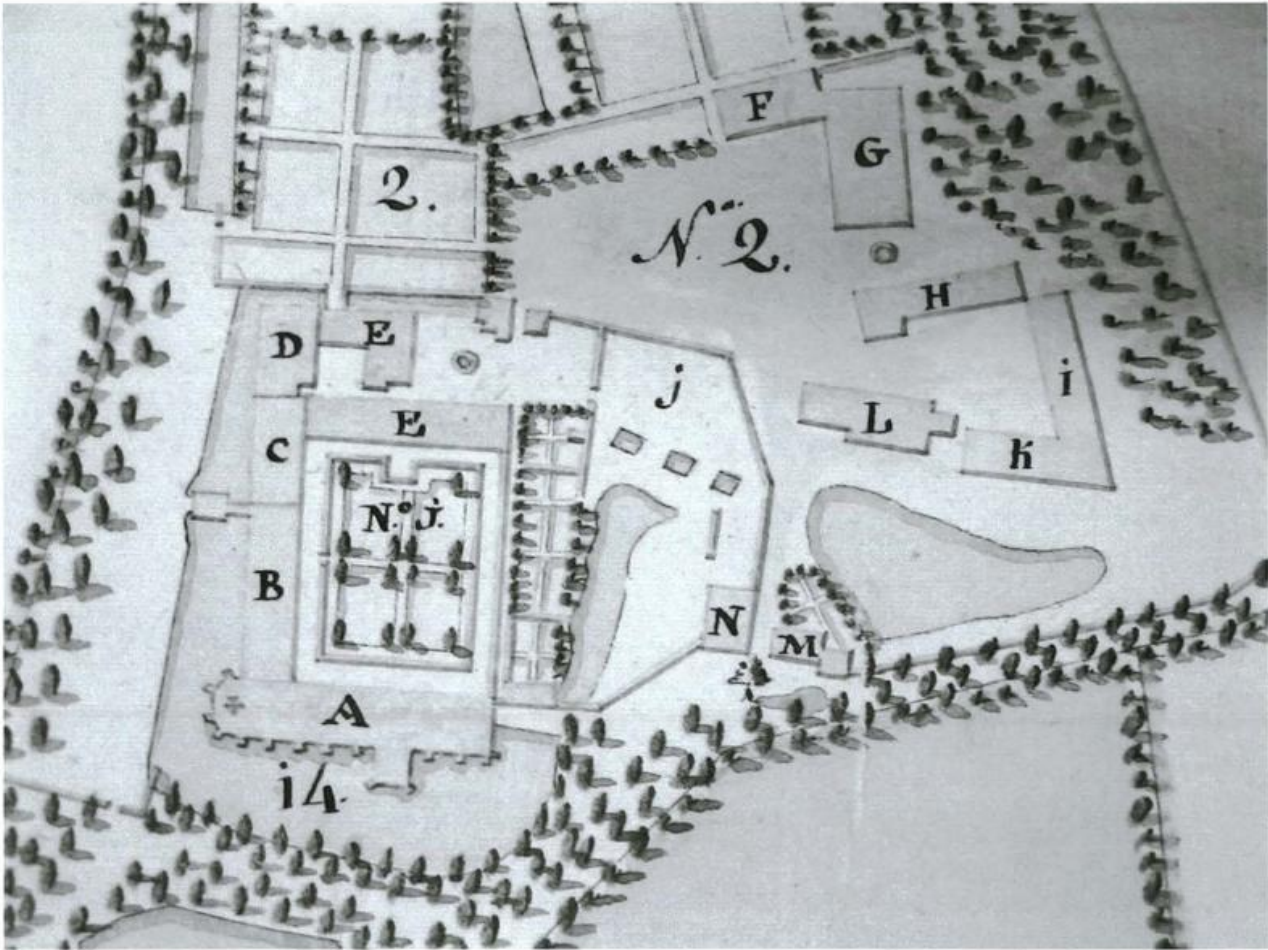
Alseberg met de gehuchten Elsemheide en Ten Broeck rond 1783 - KAART VAN EVERAERT.

Het hof is een van de oudste nog bestaande huizen van Elsemheide (5), J.B. Woutersstraat (6), Lindekensplein, inclusief met Linde! (7), F. Degreefstraat (8), Wolfpoortstraat (9), Herisemweg (10), Klaverenweg (11), Dikke Meer (12), J-B Deneyerstraat (13), Fabrieksstraat (14), Herisemmolen (15), Papenrodt (16), Molenbeek en Steenput met steengroeve ernaast (17).

DE OPHEFFING VAN DE PRIORIJ

De plattegrond van het kloostercomplex met de landerijen, weiden, vijvers en bossen werd twee jaar na de afschaffing getekend door landmeter Culp (30). Te midden van de afbraakwerken beëindigde de landmeter op 20 maart 1786 zijn werkzaamheden. De gezamenlijke oppervlakte van alle goederen op dit plan bedroeg 63,23 hectaren. De kaart is naar het zuiden georiënteerd, bovenaan de priorij en onderaan de molenvijver met de molen. Indien met de kaart vergelekt met de gravure van de Doncker, dan bemerkt met duidelijk dat deze laatste vrij waarheidsgetrouw werd weergegeven.

(30) ALGEMEEN RIJKSARCHIEF. BRUSSEL. Kaarten en plattegronden in handschrift. nr. 633 'L'enclos, les terres, prairies, étangs et bois du prieuré supprimé de Sept Fontaines, situé au village de Rode'

GROOT PLAN VAN CULP

De kloostergebouwen rond 1786.

A. kerk, B. kwartier van de prior, C. refter, D. keuken en wasplaats, E. gastenkwartier, F. koetshuis, G. graanschuur, H. koeienstal, I. schapenstal, K. paardenstal en bakhuis, L. brouwerij, M. huis van de portier, N. maison du maréchal (gaat het hier om een maréchal-ferrant = hoefsmid?), iA. kerkvijver.

17 april 1784 was de allerlaatste dag in het bestaan van de priorij. Op deze dag kwam curator Cuylen, die zich liet vervangen door zijn zoon, toe in het klooster. Aan de terneergeslagen monniken werd het edict van Jozef II voorgelezen. Iedereen kreeg een gedrukt informatieblad betreffende het toekomstig lot van de geestelijken. Het is zo dat de opbrengst van de verkoop voornamelijk werd gebruikt om de kanunniken te voorzien van pensioen. Een notaris, een econoom en een beheerder werden aangesteld om de lopende zaken af te handelen. Cuylen nam hun de eed af, nam de sleutel van het klooster uit handen van de prior en gaf deze aan de beheerder-advocaat. Ook de rekeningen en de kassa werden doorgenomen. In de kas van de procurator werden, zoals men hieronder kan lezen, 831 gulden en 6 stuivers geteld, die allemaal in beslag werden genomen. Er restte prior Alexander Walschaert niets anders meer dan de afschaffing te ondertekenen (31).

De 78-jarige man signeerde de akte als prior van Zevenborren, ironisch, want zodra hij zijn handtekening zette, werd het klooster afgeschaft en was hij geen prior meer. Walschaert was zeer slecht te

(31) ALGEMEEN RIJKS-
ARCHIEF. BRUSSEL.
Comité de la Caisse de
Religion (Religiekas).
n° 480.

been, daarom vroeg hij aan Cuylen in het onderhoud van zijn knecht te voorzien. Ook Jozef Vissoul, de "ancien" of senior, vroeg een knecht omdat hij erg te lijden had van jicht.

Enkele dagen later kwam de curator of liquidator Cuylen terug om een lijst van het personeel op te maken. Alle 15 kanunniken en de 4 novicen verkozen "de rentrer dans le monde". Tevens vroegen zij de meubels van hun kamer en hun zilveren tafelgerief mee te nemen. Zij vonden in de meeste gevallen een onderkomen bij vrienden of kennissen.

HET KASTEEL VANDAAG

Tijdens de Brabantse Omwenteling grepen enkele kloosterlingen de kans om hun goederen terug te kopen. Maar het kostte de gemeenschap te veel moeite om opnieuw samen te komen. Het plan om de gebouwen terug op te trekken werd dan ook niet uitgevoerd. De kloostergoederen werden door de Franse regering opnieuw geveild in 1798. Achtereenvolgens was het domein in handen van Olbreghts, Wauwermans en graaf André Coghen, eerste minister van financiën van het onafhankelijke België. Het kasteel en omliggende gronden werden in 1892 aangekocht door Victorien Timberman uit Sint-Gillis, het gastenkwartier werd helemaal omgebouwd en de tuinen werden heraangelegd (33). Zevenborren verloor zijn geestelijke spiritualiteit en de sereniteit van de kanunniken maakte plaats voor de plezierbootjes op de vijver. Maar wie in Zevenborren wandelt, vindt nog steeds een klein vleugje mystiek uit de vier eeuwen toewijding aan God. Uiteraard dragen de holle wegen, het glooiende landschap en de fluwelen beuken hiertoe bij.

(32) ALGEMEEN RIJKSARCHIEF. BRUSSEL. Kaarten en plattegronden in handschrift. Tweede reeks. n° 8284. fol. 62v-63r 'Section E, dite de Sept fontaines, en une feuille' Deze atlas bestaat uit 50 kaarten van het arrondissement Ukkel. Per gemeente werd er een overzichtsplan getekend op 1/10.000e, de perceelplannen hebben een schaal van 1/2500e. Het plan van Zevenborren is georiënteerd naar het westen.
(33) MAZIERS, M. 'De priorij Zevenborren' in Het Zoniënwood. Kunst en geschiedenis van oorsprong tot de 18e eeuw. Tentoonstellingscatalogus Europalia-Oostenrijk. Watermaal-Bosvoorde /Oudergem, 1987. p. 232

(20) DEROLEZ, A. "A reconstruction of the library" p. 117.

De heilige Gregorius de Grote (Rome ca. 540 - Rome 604) was de 64ste paus van de Katholieke Kerk. Hij bekleedde het pontificaat van 590 tot aan zijn dood in 604. Gregorius stond onder invloed van de Benedictijnse regel. Hugo van Saint-Victor (1097-1141), was waarschijnlijk uit Ieper afkomstig. Hij trad in 1115 de Parijse Victorijnenabdij binnen en werd er hoofd van de kosterschool. Hij schreef invloedrijke theologische werken, waarin hij de wereldgeschiedenis in drie rijken indeelt: dat van de natuurwet (vanaf de schepping), dat van de joodse wet (vanaf Abraham) en dat van de genade (vanaf Jezus Christus). De centrale gebeurtenis van de hele wereldgeschiedenis blijft voor hem de menswording en Christus' leven op aarde. De Heilige Beda of Beda Venerabilis (= de eerbiedwaardige) (Northumbria, 672 of 673 - Jarrow, 25 mei 735) was een Engelse monnik, bijbelgeleerde en geschiedschrijver. Twee van zijn werken waren handboeken tijdrekenkunde, opgesteld voor gebruik in de kerk: het *Liber de temporibus* en *De temporum ratione*. Deze werken over chronologie genoten groot gezag in de middeleeuwen. Van groot historisch belang is zijn grote paascyclus, aan de hand waarvan uiteindelijk (omstreeks de eerste millenniumwisseling) alle toekomstige data van Paaszondag werden vastgelegd tot het moment dat de Juliaanse kalender zou worden vervangen (in het jaar 1582). Innocentius III (Anagni? 1160/1161 - Perugia 16 juli 1216), was paus van 8 januari 1198 tot zijn overlijden op 16 juli 1216. Innocentius III is bekend door zijn strijd tegen de Katharen, het uitroepen van de dramatisch verlopen Vierde Kruistocht van 1204 en het bijeenroepen van het Vierde Lateraans Concilie in 1215. Hij excommuniceerde de Engelse koning Jan zonder Land, deed de Franse koning Filip II-August scheiden van zijn vrouw, en slaagde er ook in om de Duitse keizer Otto IV afgezet te krijgen. Verder steunde hij onder andere de opkomende bedelorden, met name Franciscus van Assisi en de Franciscanen, maar ook Dominicus Guzman bij diens stichting van de Dominicanen. Bonaventura (1221 - 15 juli 1274), was een Franciscaanse theoloog. In zijn theologische werken concentreerde Bonaventura zich op de gestalte van Christus en diens lijden. Zijn werken hebben een duidelijke mystieke inslag. Zijn middeleeuwse bijnaam uitde daarom doctor passionis, "*doctor van het lijden*". Casiodorus Senatus (ca. 485 - 580) was een Zuid-Italiaans Romein van Syrische afkomst. Willem van Ockham (1288 - 1347) was een middeleeuws Engels filosoof die geldt als één van de grootste voorgangers van de moderne filosofie. Hij werd opgevoed door de orde van de Franciscanen, die hem de kans gaven te studeren. Later studeerde hij theologie aan de universiteit van Oxford. Ockham stond echter kritisch tegen de autoriteit (*auctoritas*) van voorgangers en kerkvaders, en daarom werd zijn schrijven hem niet door iedereen in dank afgenomen. Ockham betoogde onder meer dat er een onoverbrugbare kloof bestond tussen weten en geloven, en dat de Kerk zich niet met wereldlijke zaken mocht bemoeien. Zijn belangrijkste werk was "*Summa Logicae*", een overzicht van de toenmalige logica en taal filosofie. In 1328 werd hij door de paus gevangengezet, maar hij wist te ontkomen en vluchtte naar München. Hij stierf in 1349 aan de pest. Ockham is vooral bekend om het feit dat hij veel belang toekent aan de zintuiglijke waarneming. Hij is dus een nominalist en beweert dat "*ideeën geen substantie vormen buiten de geest*", oftewel dat de ideeën geen objectief bestaan hebben buiten de mens. Zijn leer was dus in strijd met het "*realisme*". Hierin betoogt men dat ideeën dingen (*res*) zijn die wél onafhankelijk van de materie bestaan. Hij gaat daarmee verder dan zijn ordegenoot Johannes Duns Scotus. Zijn uitspraak: "*Neem geen meervoudigheid aan zonder noodzaak*" is bekend geworden als Ockhams Scheermes. Ockham schreef ook werken op het terrein van de politieke theorie. De stromingen van het realisme, gebaseerd op het neoplatonisme en de opvattingen met betrekking tot de ideeën zoals we die bij Plato vinden, en het nominalisme (ideeën zijn slechts woorden of "*nomina*") zullen de filosofische discussie gedurende de gehele late Middeleeuwen bepalen. (Informatie uit <http://nl.wikipedia.org> en DE SCHRYVER, R. *Historiografie. Vijfentwintig eeuwen geschiedschrijving van West-Europa*. Leuven, 1997)

ALGEMENE BIBLIOGRAFIE VAN DE PRIORIJ VAN ZEVENBORREN

BERLIERE, U. red. ea. *Monasticon Belge*. Tome IV. Province de Brabant. Luik, 1969.

BOLS, J. *De kerk van Alseberg en haar miraculeus beeld van O.L.Vrouw*. Leuven, 1910.

BUISSERET, D. red. ea. *Met passer en penseel : Brussel en het oude hertogdom Brabant in beeld*. Tentoonstelling, Koninklijke musea voor schone kunsten van België. Brussel, 2000.

CORNELIS, R. "Halle rond 1580" in *Verhandelingen van de Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring Halle*. Nieuwe reeks, nr. 17. Halle, 1980.

DEROLEZ, A. "A reconstruction of the library of the Priory of Zevenborren at the end of the Middle Ages" in: RAMAN, A. en MANNING, E. ed. *Miscellanea Martin Wittek. Album de codicologie et de paléographie offert à Martin Wittek*. Leuven, 1993.

DEROLEZ, A. "A Late Medieval Reading List of the Priory of Zevenborren near Brussels" in: DE SMET, R., MELAERTS, H. en SAERENS, C. ed. *Studia Varia Bruxellensia ad Orbem Graeco-Latinum pertinentia*. Leuven, 1990.

DESMEDT, M. "Restauratiewerken kasteel van Beersel 1928-1939" in *"En het dorp zal duren..."* (n° 13) Beersel, 2002. p. 14.

D'HOOP, A. *Inventaire général des archives ecclésiastiques du Brabant*. Tome IV. Brussel, 1929.

"En toen was er papier..." Wandelgids voor de tentoonstelling te Dworp, oktober 2001. Uitgegeven door het Heemkundig Genootschap "van Witthem" Beersel.

FRICX, G. *Description de la ville de Bruxelles*. Brussel, 1743.

JANSSENS, J. "Middeleeuwse "literaire" activiteit in de Augustijnen-priorijen van het Zoniënwoud" in: *Eigen Schoon en de Brabander*. LXIVde jg. n°1-2-3, Brussel, 1981.

JANSENS, L. EN PERSOONS, E. *Kloosters in het Zoniënwoud*. Tentoonstelling in het AR. Brussel, 1989.

KOCK, T. "Die Buchkultur der Devotio moderna: Handschriftproduktion, Literaturversorgung und Bibliotheksaufbau" im *Zeitalter des Medienwechsels*. Frankfurt am Main, 1999 (Proefschrift Universiteit te Münster).

KURGAN-VAN HENTENRYCK, G. "Le domaine et l'exploitation du Prieuré de Sept-Fontaines au XVe siècle" in: *Cahiers Bruxellois*. Tome VI. Brussel, 1961.

LEMAIRE, C. "Le plan de Bruxelles de Gilles van der Hecken (1535)" in: DAELEMANS, F en VANRIE, A. ed. *Archives et bibliothèques de Belgique. Numero special 64. Bruxelles et la vie urbaine. Recueil d'articles dédiés à la mémoire d'Arlette Smolar-Meynart*. Tome I, Brussel, 2001.

MAILLART, P. *Collection des costumes de tous les ordres monastiques, supprimés à différentes époques, dans la ci-devant Belgique*. Vilvoorde, 1811.

MAZIERS, M. "De priorij Zevenborren" in *Het Zoniënwoud. Kunst en geschiedenis van oorsprong tot de 18e eeuw. Tentoonstellingscatalogus Europalia-Oostenrijk*. Watermaal-Bosvoorde/Oudergem, 1987.

RADULPHUS DE RIVO *Calendarius ecclesiasticus generalis radulphi de rivo tungrensis decani*. Lovanii, Hieronymus Weleus, 1568.

SANDERUS, A. *Chorographia sacra Brabantiae*. Deel II. Den Haag, 1727.

SMEYERS, M. *Vlaamse Miniaturen van de 8e eeuw tot het midden van de 16e eeuw*. Leuven, 1998.

SMEYERS, M., PERSOONS, E. en HAVERALS, M. ed. *Windesheimse kloosters in Brabant: bijdrage tot de bouwgeschiedenis in: Werkgroep het geestesleven in de late middeleeuwen van de Katholieke Universiteit Leuven*, n° 4, 1977.

THEYS, C. *De Geschiedenis van Alseberg*. Brussel, 1960.

UYTVEN, R. red. ea. *Geschiedenis van Brabant. Van het hertogdom tot heden*. Leuven, 2004.

VANHEMELRYCK, F. "De Priorij van Zevenborren" in *Eigen Schoon en de Brabander*. LXIVde jg. n° 1-2-3, Brussel, 1981.

VANHEMELRYCK, F. en DE BECKER, U. *Geschiedenis van Sint-Genesius-Rode*. Sint-Genesius-Rode, 1982.

VERBESSELT, J. "Drie augustijnerpriorijen in Zoniën" in *Eigen Schoon en de Brabander*. LXIVde jg. n° 1-2-3, Brussel, 1981.

VAN DEN GHEYN, J. *Catalogue des manuscrits de la Bibliothèque Royale de Belgique*. Tome VI. Brussel, 1906.

VAN DER TAELEN, A. "Gillis van Breedeyck, stichter van de priorij van Zevenborren" in *Eigen Schoon en de Brabander*. XLIIIde jg. n° 11-12, Brussel, 1960.

VAN DER TAELEN, A. "De oprichting van de Priorij van Zevenborren" in *Eigen Schoon en de Brabander*. XLIVde jg. n° 1-2, Brussel 1961.

VAN DIJCK, R. "Johannes Gilemannus" in *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexicon*. Band III, 1992.

WAUTERS, A. *Histoire des environs de Bruxelles*. Editions Culture et civilisations. Deel X. Brussel, 1974.

WIAERT, JOANNE BAPTISTA (Canonico Regulari Septifontano) *Historia Septifontana celeberrimi Monasterii Canoniorum Regularium S. P. Augustini in Sylva Soniaca*. Brussel, 1688.

De toelating wordt bekomen na het bezoek ter plaatse van een afgevaardigde van de rentmeester van Brabant (kwartier Brussel). Als voorwaarde wordt opgelegd dat het akkoord van de kerkmeesters, van de huisarmenmeesters en van het gemeentebestuur van Dworp moet bekomen worden. De akte vermeldt: "... ende dat die prochiaen kerkmeesters, huysarmeesters int voirschreven versuek op condittien hier nae gescreven hebben geconsenteert gehad...".

Daarenboven moet Hendrik:

- 28 stuivers Brabants betalen, telkens met Kerstmis "ten profijte" van zijne Majesteit;
- jaarlijks drie pond was leveren aan de kerk tot onderhoud van het licht van het Heilig Sacrament.

In de tekst staat verder: "dat de voirschreven suppleant by behoorlijcken consente gerne soude erigeren den voirschreven papiermoelen met eenen rade lanck es lanck der voirschreven beeken affcomende". De aanvrager wil dus na akkoord van de betrokken partijen een papiermolen met één rad afgetakt aan de lopende beek oprichten.

Het octrooi geeft ook een summiere beschrijving van de maten van het gebouw: "lanck 128 (CXXVIII) voeten" (2) (of 35,30 meter), "boven breet omtrint 32 voet" (8,83 meter) "ende beneden omtrint 24 voet" (6,61 meter). Het molengebouw was opgetrokken in vakwerk met lemen muren zonder verdieping. Een model van een dergelijk gebouw is afgebeeld aan het einde van het artikel.

We vermoeden dat Hendrik reeds een hofstede bezat in de nabijheid van het "cleyn hoorinckxen ofte crommelken" die hij van de gemeente had gekocht, want in 1605 geeft hij deze "geleeghe" in pand (3).

Wanneer hij omstreeks 1552 zijn watermolen bouwt, is het land nog in een betrekkelijk economische welstand. Maar met het rampjaar 1556 verandert dat snel. In gans West-Europa is de oogst totaal mislukt. In enkele maanden verdubbelen tarwe en rogge in prijs. Prijzen en lonen komen in een verhitte opwaartse spiraal, er ontstaat een ongekende inflatie.

Bovendien verspreidt de pest zich alom, in 1555 in Oudenaarde en later in Brussel, omstreeks 1556. Veel arbeiders trekken naar het Noorden, arbeidskrachten worden schaars en duur, landbouwgrond blijft braak liggen, de huurprijzen storten in. Door de religieuze onrust, de Tachtigjarige Oorlog, de fanatieke inquisitie, de plunderingen door doortrekkende legerbendes en niet in het minst door de catastrofale misoogst van 1586, zakt de economie verder in een diep dal (4).

In zo een onstabiel economisch klimaat moet Hendrik Denayer zijn nieuw bedrijf uitbouwen.

(2) In de meierij Brussel is 1 voet = 27,575 cm.

(3) A.R.A Schepengriffie 7142 f. 40.

(4) B. Blondé & M. Limberger "Geschiedenis van Brabant" blz. 315 en volgende.

2. De tweede molenaar: Gysbrecht De Nayer.

De overlijdensdatum van Hendrik De Nayer is onbekend. In de akte van overdracht (5) worden volgende nakomelingen van Hendrik vermeld:

- Gysbrecht, getrouwd met Maria De Vos;
- Gabriel, die ook optreedt als voogd van François, kind van hun overleden broer;
- Anna, getrouwd met Reynout ... , die optreedt als voogd voor:
- Gillis Van Den Bossche, zoon van wijlen Cathelijne en Hendrik Van den Bossche;
- Clara, weduwe van Aernt De Bock.

Wanneer zijn zoon Gysbrecht op 15 juli 1599 de papiermolen overneemt, moeten nog schulden en achterstallige cijns worden afgelost: *"te weten eenen papiermolen gestaen ende geleghen in de prochie van doorpe ter plaetse geheeten op 't molenbroeck, aldaer genoech bewesen op de commeren en lasten hierna volgende te wetene..."*.

De molen is belast met volgende cijns en renten:

- 28 stuivers aan de heer van Huizingen;
- 12 stuivers aan de kerk van Dworp;
- een rente van 25 Rijns gulden jaarlijks te kwijten aan ... uit Brussel (naam is in de akte niet vermeld).

In januari 1602 gaan Gysbrecht en zijn vrouw Maria Devos hiervoor een lening aan bij Joos Haghaerts en zijn echtgenote Martine Waelports.

Tot zekerheid van terugbetaling geven ze de molen en zijn toebehoren alsook 3 bunders land op het Halleveld in pand. Ze verbinden er zich toe deze goederen ten eeuwigden dage niet te vervreemden. Gysbrecht De Nayer en zijn vrouw Maria De Vos komen echter vrij vlug in de problemen.

Op 11 januari 1605 bekomen ze nog een uitstel van terugbetaling van een lening die ze op 11 januari 1602 onderschreven hadden bij Govaert B... en zijn vrouw Maria Pauwels, met als onderpand *"een hoffstadt"*, zijnde het huis met tuin naast de papiermolen. De terugbetaling wordt gespreid over acht jaar a rato van 7 Rijns gulden per jaar betaalbaar met Kerstmis (6).

Maar de achterstand in de aflossing van zijn schulden en renten wordt echter te groot. Volgende schulden en cijnsen moeten door Gysbrecht nog betaald worden:

- 36 stuivers per jaar aan de priorij van Zevenborre;
- (7+ 5) 12 Rijns gulden aan de kinderen van wijlen Joos Hagaerts en Martine Waelports:

"die selve kinderen van den goeden nabescreven in veele jaeren nyet met allen en hadden geproffiteert noch oock geschapen en waeren daer aff te connen proffiteren...".

Het gevolg is dat de meier van Dworp, Peeter Abeels, op 14 februari 1605 overgaat tot de verkoop van de in pand gegeven goederen.

(5) A.R.A. Schepengriffie
7141 p.507.

(6) A.R.A. Schepengriffie
7142 4 B.

Citaat: "de groote lasten van de commeren daer oppe uytstaende ende den grootten achterstel daer aff onbetaelt uytstaende ende dewelck oyck de wethouderen deser bank goet bevonden hebben...". Hun "geleghen" naast de molen wordt door de meier verkocht ten voordele van de kinderen van wijlen Joos Hagaerts en zijn echtgenote Martine Waelports, die het goed inkopen.

De "hofstadt metten huysen ende allen synen anderen toebehoorten ... gestaen ende geleghen op den Muelenbeeck ...", worden toegewezen aan de kinderen Hagaerts, hiertoe bijgestaan door hun voogden Christoffel Haghaerts en Jan van (den) Daele. De kinderen Haghaerts komen in het bezit van de hofstede, mits afbetaling van een rente van 6 Rijns gulden (a rato van 20 stuivers van 3 plak Brabants elk), te betalen op 14 februari vanaf 1606, ter aanzuivering van de achterstallige belastingen: "...Gelovende de voersseide partyen houwendes van de voerseide goeden ende rente te staene te schote ende lothe (met belastingaandeel) in kennisse der waerheyd...".

Vermoedelijk zijn het de kinderen Haghaerts die na 1605 een watermolen oprichten aan de linkeroever, de latere molen Paesmans, rechtover deze van de familie Denayer. De eerste verwijzing naar deze tweede watermolen staat te lezen in de akte van verdeling onder de kinderen Denayer uit 1621.

Gijsbrecht en Maria behouden de papiermolen op de rechteroever en her en der partijen land. Na de realisatie van het aangeslagen goed hebben ze zeker betere tijden gekend.

3. De derde molenaar: Gillis De Nayer.

In 1621 wordt hun nalatenschap opgedeeld in vijf parten onder hun kinderen en kleinkinderen (7), te weten:

1. Gillis en zijn vrouw Adriana Locus, die de papiermolen krijgen(WX);
2. Alexandrina, kind van wijlen Joanna en Gielis Van Drogenbroeck;
3. Gabriel, getrouwd met Maria De Blyen (?);
4. Gielis en Peeter, kinderen van wijlen François en Maria Hanssens;
5. Catheleine Van Drogenbroeck (getrouwd met Gielis De Greve), dochter van wijlen Joanna en Louis Van Drogenbroeck.

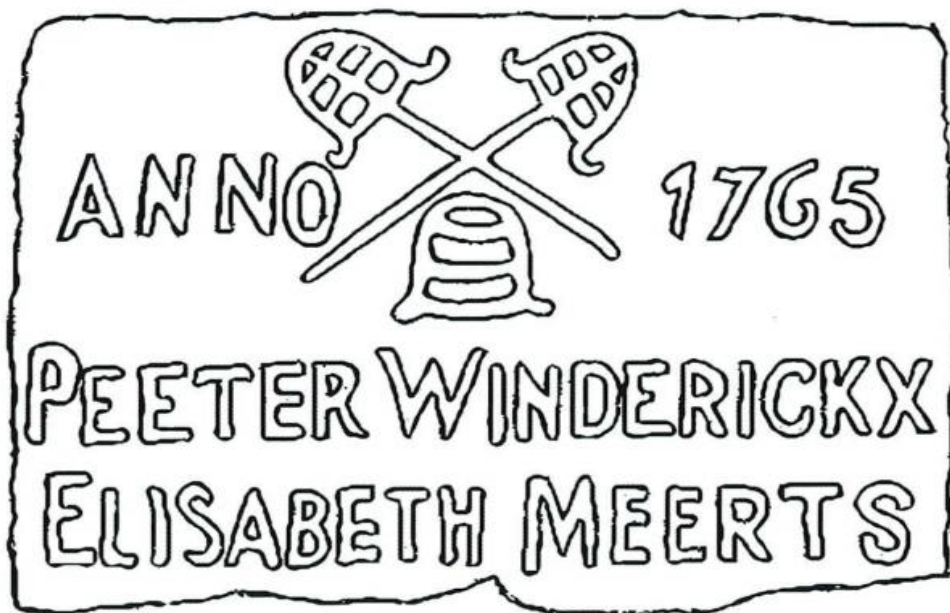
De goedenisbrieven worden pas in 1654 - 55 geschreven (8).

Gillis en zijn vrouw Adriana Locus krijgen voor hun deel: "eenen papiermolen met sijne toebehoorten geleghen binnen de voorsch. prochie vast Doorp, commende metten eenre sijde tegens de molen van Gillis De Nayer, sone Matheus, ten tweeden tegens de lopende beke...op den cheijns van ...; item noch een block groot een bunder geheeten het compeerken ...".

De papiermolen is belast met:

(7) A.R.A Schepengriffie
7144 53 - 64 Lotinghe.
(8) A.R.A schepengriffie
7144 katern 75.

14 stuivers 's jaars aan de hertog van Brabant;
 25 Rijngulden aan Jan Sanaye.
 Een bunder land genaamd "het Comperke" is belast met:
 25 stuivers aan de kerk van Dworp;
 26 stuivers aan de priorij van Zevenborre;
 6 Rijngulden aan Christoffel Hagaerts.
 Hierop wordt later in opstal het huisje "het Comperke" gebouwd.
 Verder valt in hun lot nog 3 dagwand(9) Elsbroek te Wauweringen,
 met een rente van 3 Rijngulden aan de erfgenamen Cerremans; 3
 dagwand weide te Wauweringen; 1 dagwand land op het Wauwe-
 ringenveld en ten laatste een erfelijke rente van 20 stuivers vanwe-
 ge Nicolaas Fastenaeckels.

Gedenksteen ingemetseld in het woonhuis van de brouwerij. Nagetekend door Edgar Winderickx).

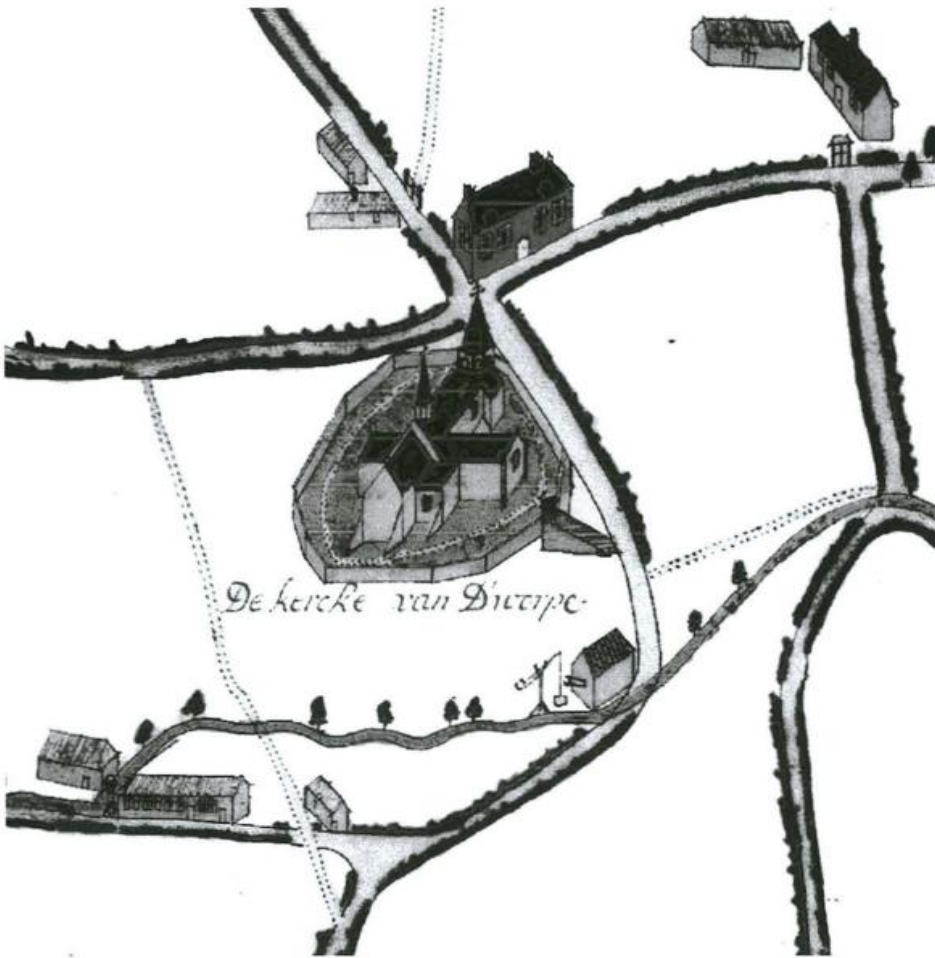
4. De vierde molenaar: Gillis Meerts.

Na de dood van Gillis Denayer en Adriana Locus worden hun goe-
 deren in 1678 verdeeld onder hun vijf erfgenamen(10) zijnde:

- hun kinderen:
 1. Peeter;
 2. Gillis;
 3. Cathelijne, getrouwd met Hendrik Springael;
 4. Joanna, getrouwd met Peeter De Becker;
- en hun kleinkind:
 5. Gillis Meerts, zoon van wijlen Maria Denayer en Mathias Meerts.

(9) 1 dagwand = 0,287 ha.
 (10) A.R.A Schepengriffie
 7145 - 20 Lotinge
 28.9.1678.

De nalatenschap omvat onder meer de molen, het comperke en
 een "geleghe metter huys daerop staende geleghen binnen de voor-
 schreven prochie van doorp tot rullenrode groot dry dachwanden..." en

Detail van de afbeelding van de twee molens in het kaartboek van het Godshuis van Sint Jan te Brussel . De vroegere gebouwtjes van de twee molens (nu Paesmans linker- oever en Winderickx, rechteroever) staan links onderaan.

enkele lappen grond.

Kavel A wordt toegewezen aan Gillis Meerts en omvat: "te weten zekeren pampiermolen met sijne toebehoorten gelegen binnen de voors. prochie van Doorp, commende metter eenre sijde tegen den pampiermoulen van Gillis de nayer soene matheus, ten tweedere tegen de beke..., item een block gelegen binnen de voorschreven prochie van Doorp, genoemt compeerkene, gelege groot omtrent een bunder ..."

Cathelijne en Hendrik Springael krijgen het "geleghe met huis" op Rullenrode (nu Rilroheide), de andere erfgenamen ontvangen onder meer een rente, te betalen door Gillis Meerts.

Gillis Meerts trouwt op 28 september 1678 met Anna Pletinckx. Ze gaan in 1679 een lening aan bij notaris Schoudijs en zetten de exploitatie van de papiermolen verder. Na hun dood blijft de molen in onverdeeldheid onder hun zes kinderen, te weten:

1. Gillis;
2. Elisabeth, geboren 18 augustus 1679 en getrouwd met Peeter Winderickx;
3. Maria-Anna, getrouwd met Francis Van Obberghen;

4. Joanna, geboren op 9 mei 1695, jongedochter;
5. Amerentia, getrouwd met Joannes Van der Roost;
6. Jeronimus getrouwd met Catharina Asselberghs.

Elisabeth en Peeter Winderickx baten de papiermolen en een kamme uit te Linkebeek, gekend onder de naam "Rozenmolen". Bij de afbraak van deze kamme- of brouwerijtje- kwamen een sluitsteen met hun namen, twee roerstokken en de datum 1765 erin gebeiteld in bezit van August Winderickx. Hij weerhield de datum 1765 als oprichtingsdatum van de brouwerij Winderickx, zoals vermeld op alle reclameartikelen, wat dus onjuist is. Deze steen staat nu ingemetseld in het woonhuis van de brouwerij.

5. De vijfde molenaar: Jeronimus Meerts.

Jeroom (Jeronimus) Meerts trouwt op 24 februari 1727 met Catharina Asselbergh(s). Ze kopen het kindsdeel van hun broer en zusters (11) en gaan hiervoor een lening aan van 2.000 gulden bij bankier Norbertus Dannoot in Brussel; "*constitutie van 2.000 guldens wisselgelt ten behoeve van Norbertus Danoot ingesetenen borger der stadt Brussele - ten laste van Jeroom Meerts ende Catharina Asselberghs gehuisschen enz ...*" (12).

Ze krijgen elf kinderen, allen geboren in Dworp:

1. Maria, geboren op 28 april 1728;
2. Anna-Maria, geboren op 28 februari 1731;
3. Jan Baptist, geboren op 23 januari 1733;
4. Judocus, tweelingsbroer van Jan Baptist;
5. Anna Catharina, geboren op 25 augustus 1734;
6. Joanna, geboren op 4 april 1736;
7. Joannes geboren op 3 oktober 1737;
8. Maria Anna, geboren op 7 februari 1739;
9. Elisabeth, geboren op 21 september 1740;
10. Jan Baptist, geboren op 7 april 1741;
11. Barbara, geboren op 28 maart 1743.

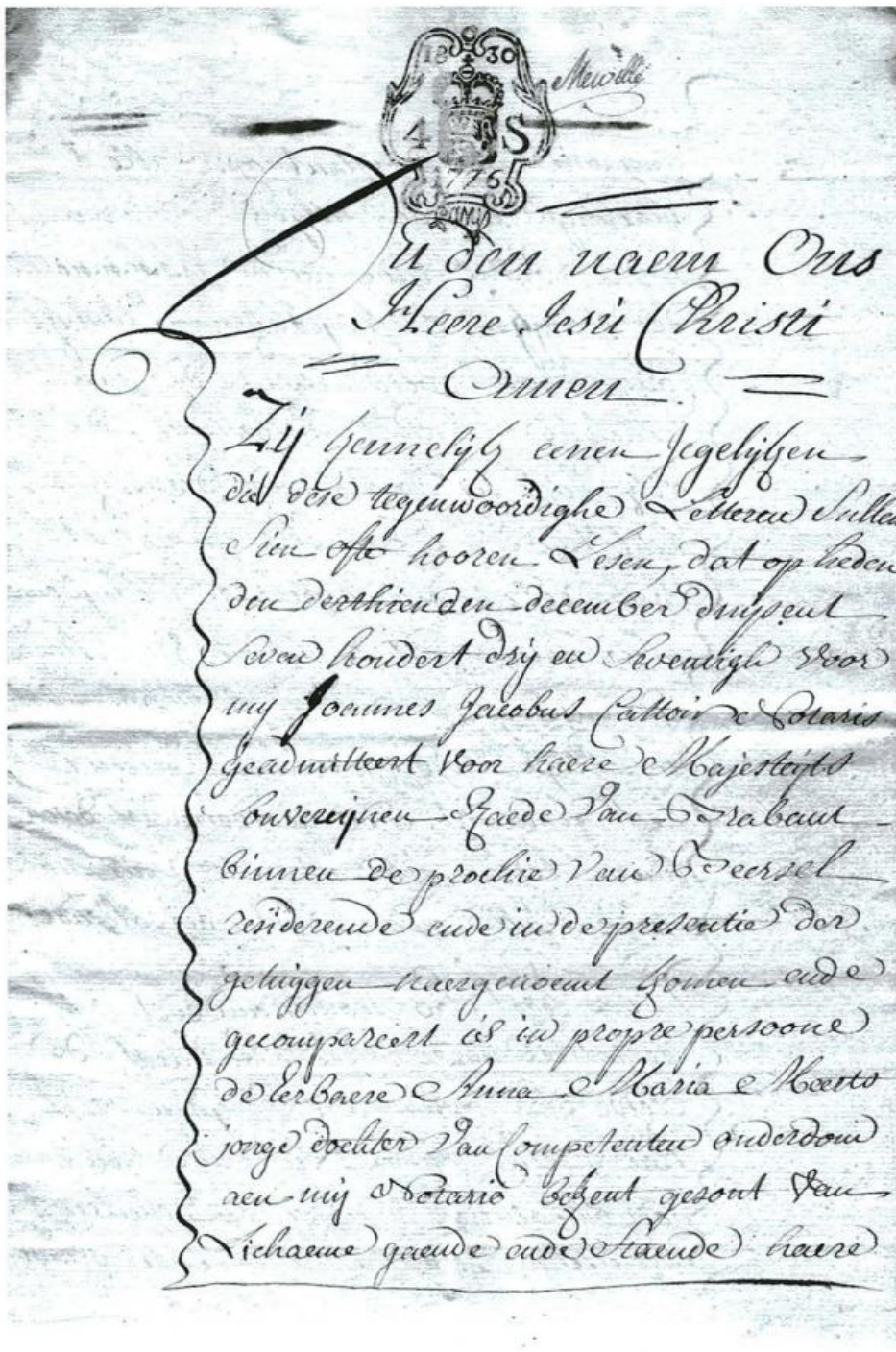
Van de elf kinderen leven er in 1771 nog vier.

De twee watermolens zijn afgebeeld in de kaartboeken van de Abdij van Ter Kameren, opgemeten op 20 september 1719 door G. Couvreur, op een schaal in de vorm van een passer van 50 mm voor 20 roeden.

Deze prachtige goederenatlas in folio over twee volumes vermeldt op de bladen I/22 en I/23 : "*LANDEN , WEYDEN, BOSSCHEN ENDE THIENDEN GELEGEN ONDER DE PROCHIE VAN DWORPE BESTAENDE IN TWEE DEELE*".

De molens en de oude kerk van Dworp zijn afgebeeld op het tweede blad. (Hierbij een uitvergroete afbeelding.) In het kaartboek van

(11) A.R.A Schepengriffie
7147 - 11
(12) A.R.A Schepengriffie
7147 - 12

Testament van Anna Maria Meerts "jonghe dochter" uit 1776

het Godshuis van Sint Jan te Brussel staat een bijna identieke afbeelding.

Op 10 maart 1730 koopt Jeroom het kindsdeel in de molen van zijn broer en zusters over; hetwelk zij in onverdeeldheid hadden geërfd van hun ouders, Gillis Meerts en Anna Pletinckx. Het goed wordt beschreven als volgt "...sekeren pampiermolen met syne toebehoorten gelegen binnen de prochie van D'worp commende metter eenre seyde tegens den pampiermolen van Gillis De Nayer en Gillis Van Hemelrijck,

ten tweedene tegens de beke, ende ten 3° ende 4° seyden tegens s'Heerenstraete op den ceijns van achtentwintigh stuivers ende twee capuijnen en halff s'jaers aen den Heere van D'worp, ende van twaelfff stuyvers eenen halven onstuijtbauer aen de Kercke aldaer sonder meer, item van ende in een block gelegen binnen de voorschreven prochie van D'worp genoempt Compeerkens...".

Ze betalen er 2.000 gulden voor; geld dat ze ontlene van de heer Norbertus Dannoot (13), ingezetene van de stad Brussel, tegen een rente van tachtig gulden courant geld, betaalbaar de 10de maart 1731 "...ende soo voorts van jaer tot jaer totter volle ende algehele quijtinghe van voorsch(reven) somme van tweeduizend gulden wisselgelt...". De papiermolen met zijn toebehoren wordt in onderpand gegeven.

Op 15 maart 1739 verhuren ze de boomgaard "het Comperke" in opstal voor 99 jaar aan Gillis Winderickx, eigenaar van de Esseltmolen (Zevenbronnenstraat, Alseberg) met de verplichting er een huis op te bouwen.

6. De zesde molenaar: Jan Baptist Van Der Kelen.

Op 11 april 1743, vijftien dagen na de geboorte van het elfde kind, sterft Jeroom. Hij is dan slechts eenenvijftig en een half jaar oud. Zijn weduwe Catharina Asselbergh kan in deze omstandigheden niet lang alleen blijven. Al drie maanden later, op 7 juni 1743, huwt ze met de veel jongere Jan Baptist Van Der Kelen, geboren in Dworp op 31 maart 1720. Hij is de zoon van Gillis Van Der Kelen en van Dymphna De Nayer.

Het is het begin van een ingewikkelde familiegeschiedenis. Jan Baptist is de jonge molenaar op een molen die in onverdeeldheid het bezit is van de kinderen van Jeroom Meerts.

Jan Baptist en Catharina krijgen twee zonen:

1. Gillis, geboren te Dworp op 20 mei 1744;
2. Bartholomeus, geboren te Dworp op 15 mei 1747.

Catharina Asselbergh sterft op 15 september 1760. Jan Baptist zet de bedrijvigheid verder.

In 1771 begint hij aan de eigendomsverwerving van de molen.

Twee van de vier nog levende kinderen van Jeroom Meerts (uit het eerste huwelijk met Catharina Asselbergh) verkopen in dat jaar hun kindsdeel dat ze erfdien van hun vader aan hun stiefvader Jan Baptist Van der Kelen.

(13) De Dannoot's waren in de 17de en 18de eeuw bekende bankiers te Brussel. Ze kwamen in verschillende molentransacties voor, o.a. te Ukkel en te Linkebeek. Of Jan Dannoot, die in 1562 de papiermolen van Termeulen - papierfabriek Demeurs - verkocht, een voorzaat was, moet nog worden onderzocht.

1. Elisabeth en haar man Nicolaus De Nayer verkopen hun deel op 3 juni 1771 voor 350 gulden (14).

2. Judocus en zijn vrouw Elisabeth Hauwaert verkopen hun vierde deel op 26 oktober 1771 (15).

De goedenisbrieven van deze transacties worden gepasseerd voor de drossaard en schepenen van Dworp op 23 juli 1774.

Vijf jaar later, op 13 december 1776, krijgt Jan Baptist ook uitzicht op het derde deel. Anna Maria Meerts, die dan 45 jaar oud is en ongehuwd, maakt haar testament op voor notaris J. J. Cattoir. Hij typeert Anna Maria in haar testament als volgt: "... *jonge dochter van competente ouderdom aen mij Notaris bekennt gezont van lichaeme gaende en staende ...*" (16).

Na haar ziel aanbevolen te hebben aan de Heer Almachtig, en het verzoek begraven te worden in gewijde grond te Dworp, schenkt ze al haar goederen: "...*zowel meubele als immeubele, allodiale en ceinsroerige, aktien en kredieten ...*", aan haar stiefvader Jan Baptist Van der Kelen, haar enige en universele erfgenaam.

Op 25 november 1778, twee jaar na de schenking van Anna Maria, wordt ook met de vierde eigenaar een gunstige transactie afgesloten.

Tussen Maria Meerts (weduwe van Jan Van Obberghen en hertrouwd met Laureys Van den Bosch) en haar zuster Anna Maria ("*jonge dochter van competenden ouderdom*") enerzijds en hun stiefvader anderzijds wordt een huurcontract afgesloten voor Notaris J.J.Cattoir (17). Hierin wordt bepaald dat Laureys en Maria Van den Bosch-Meerts op een "*geleghe met sijne toebehoorten... gestaen op Solheyde alwaer sy wonende...*" mogen wonen, mits een jaarlijkse huur van 7 gulden 10 stuivers te betalen aan hun zuster Anna-Maria met Sint Andriesmis en verder alle "*settingen*" (belastingen) en dorpslasten op dit goed zonder uitzondering te betalen en op voorwaarde dat ze het in goede staat onderhouden, en dit zolang hun stiefvader leeft. Deze mag anderzijds kosteloos onder dezelfde voorwaarden op de papiermolen blijven werken en wonen, mits verdere afbetaling van "*den jaerlycksche croisen ofte interesten*" van twee verschillende kapitale renten, respectievelijk van 2.000 en 300 gulden courant, aan de nakomelingen van de heer Dannoot; hiervoor hebben dezen een hypothecaire inschrijving op deze goederen.

In hetzelfde jaar is er een probleem met de molens. Het recht het water op te stuwen stroomopwaarts de molens is streng gereglementeerd. De stuwhoogte wordt vastgelegd door het plaatsen van een pegel of peilnagel op de lossluis. Tot op die hoogte mag de molenaar het water stroomopwaarts zijn molen laten stijgen. Er wordt vastgesteld dat de "*pegels*" op de "*grondarcke*" ontbreken.

In de akte van 1778 lezen we: "*Acte van Pegelinge van sekere pam-*

(14) ARA Notariaat
n°19910 - notaris Matthias
Vandionant - Archief E.
Winderickx - goedenisse
1774.

(15) ARA Notariaat
n° 9435 notaris J.J. Cattoir
- Archief E. Winderickx -
goedenisse 1774.

(16) Archief E. Winderickx - notaris J.J. Cattoir
Testament.

(17) ARA notariaat
n°9435 - notaris
J.J. Cattoir.

piermolens gestaen ende gelegen binnen de Baronnie van D'worp den eenen competerende de N. Meerts ende den anderen Joannes Van der Kelen",

Hieruit blijkt dat:

" ... bevonden geweest dat de grondtarcke van sekere pampiermolens competerende den eenen aen N. Meerts ende den anderen aen Joannes Van der Kelen welcke grondtarcke is dienende voor de twee respectie molens gestaen ende gelegen onder de Baronnie van D'Worp boven den pampiermolen van de Erfgenaemen Peeter Van Hemerrijck welcke molens waeren maelende sonder dat de grondtarcke was gepegelt soo wast dat alvorens daer over de advertentie is veschiet aen de voornoemde proprietarissen dat die heeren commissarissen van haere Majesteits hoofdtholcameren binnen Brussele de voors. Grondtarcke soude comen behoorlijck pegelen."

Beide molenaars waren dus zwaar in overtreding met de reglementering op het stuwrecht, wetgeving die nu nog van toepassing is. Daarom wordt dat jaar opnieuw een waterpassing uitgevoerd en de stuwhoogte voor beide molens vastgelegd.

De plaatsing van twee peilnagels, getekend met het Bourgondisch kruis, gebeurt op 5 oktober 1778.

Anna Maria Meerts sterft op 14 december 1788 (18).

Maria Meerts en haar stiefvader treden na het overlijden van Anna Maria uit onverdeeldheid (19).

De papiermolen, waar hij bijna 45 jaar molenaar is, en het Compeerke behoren nu in volle eigendom toe aan van Jan Baptist Van der Kelen en zijn erfgenamen.

Jan Baptist, inmiddels 68 jaar oud, zal er niet lang van genieten want al op 30 maart 1790 sterft hij.

7. De zevende molenaar: Bartholomeus Van Der Kelen.

Na het overlijden van Jan (Baptist) Van Der Kelen op 30 maart 1790 worden zijn goederen verdeeld onder zijn twee zonen, Egidius en Bartholomeus. (20)

Bij de deling "*minnelijke loting*" van de nalatenschap van hun vader wordt ook het testament van Anna Maria Meerts uitgevoerd en gevalideerd door notaris Simon Jozef Giblet op 25 april 1790.

Op 1 juni 1790 betalen de gebroeders Egidius en Bartholomeus Van der Kelen nog 50 gulden aan Maria, Elisabeth en Judocus Meerts, hun bij testament uit het legaat van hun zuster Anna Maria toegewezen. De akte van verdeling wordt opgesteld door notaris S. J. Giblet op 30 mei 1792 (21).

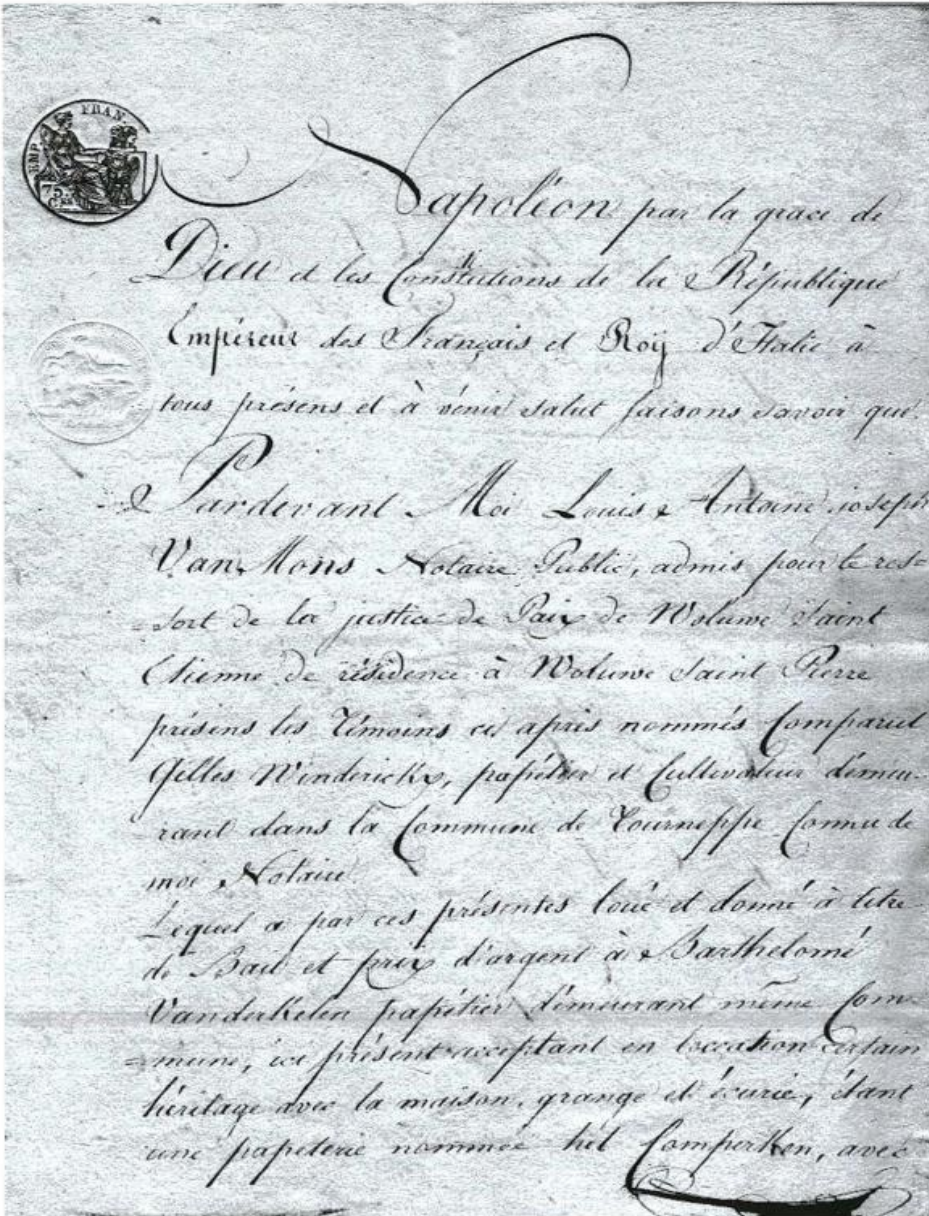
Bartholomeus ontvangt in zijn kavel A: "*sekeren papiermolen met sijne*

(18) Het testament van Anna Maria Meerts wordt officieel op 25 april 1790 uitvoerbaar verklaard (na het overlijden van Jan Baptist Van Der Kelen).

(19) Akte voor notaris Simon Jozef Giblet is gedateerd op 5 oktober 1790 (na het overlijden van Jan Baptist Van Der Kelen).

(20) Archief E. Winderickx Extract uit de Lottinghe - akte notaris J. B. BASTIN.

(21) Archief E. Winderickx akte verdeling Notaris Simon J. GIBLET - A.R.A notariaat n°19.945.

Napoléon par la grace de
Dieu et les Constitutions de la République
Empereur des Français et Roi d'Italie à
tous présens et à venir salut faisons savoir que
Pardevant Moi Louis & Antoine Joseph
Van Mons Notaire Public, admis pour le res-
sort de la justice de Paix de Woluwe Saint
Pierre de résidence à Woluwe Saint Pierre
présens les Vertoins ci après nommés comparez
Gillis Winderickx, papeter et fullonleur demou-
rant dans la commune de Courmouffe femme de
moi Notaire
Lequel a par ces présentes loué et donné à titre
de Bail et prix d'argent à Bartholomeus
Vanderkelen papeter demourant même com-
mune, ice présent acceptant en location certain
héritage avec la maison, grange et courie, tant
une papeterie nommée het Lampurken, avec

Akte van verhuring van de papiermolen door Egidius Winderickx aan Bartholomeus Van Der Kelen in 1808.

toebehoorten soo ende gelijk den selven in groote ende maete van gronde met de huysinge ende batimenten daer op staande, gelegen binnen de parochie van D'worp paelende ter eenre tegens den papiermolen van Gillis De Najer daernaer Philippus Van Hemelrijck ende alsnu Hendrick Meerts ... ende dat met allen het recht die de eerste compa-
rante (Gillis) naer de dood van Catharina Van de plas, weduwe van Hendrick Meerts soude kunnen hebben tot de huysinghe ende bati-
menten door deselve weduwe gebouwdt op een deel van de erve van den serve molen".

Op de molen rusten nog volgende lasten:

- een cijns van 28 stuivers en 2,5 cappuinen per jaar aan de heer van Dworp;

- 12,5 stuivers "ontqueytbaer" (onaflosbaar) aan de kerk van Dworp;
- een kapitale rente van 2.000 gulden wisselgeld ten voordele van de heer Dannoot.

Bartholomeus is op 12 mei 1776 te Dworp getrouwd met Maria Algoet

Uit dit huwelijk worden in Dworp 4 kinderen geboren:

1. Jan Baptist (8 mei 1776);
2. Engelbert (28 oktober 1777);
3. Jacoba (7 juni 1780);
4. Willem (°26 november 1782).

Na de dood van zijn vrouw Maria Algoet (overleden te Dworp op 8 juni 1785) hertrouwt hij op 23 augustus 1785 met Elisabeth Denayer (°Dworp 27 april 1760 + 17 december 1824).

Uit dit huwelijk komen nog 9 kinderen voort, allemaal geboren in Dworp:

5. Barbara (22 juni 1786);
6. Joannes Franciscus (20 oktober 1788);
7. Anna Catharina (26 maart 1791);
8. Maria Catharina (17 januari 1793);
9. Maria Barbara (2 januari 1794);
10. Jan Baptist (23 mei 1796);
11. Petrus (29 september 1798);
12. Gilles (24 november 1801 en gestorven in het militair hospitaal te Antwerpen op 27 september 1821);
13. Anna (24 november 1801).

Rechtover zijn molen bouwt hij een kleine drogerij in baksteen, met een zolderverdieping in stenen gewelfjes tussen ijzeren liggers. Dit gebouwtje werd gesloopt in 1977 bij de heraanleg van de Molenbeekstraat.

Bij de telling van het kwartier van Brussel in het jaar 3 de Vendemiaire à Brunaire - 1794 - "ten selven daghe gegaen ten huuse van Batholomeus Van der Kelen"- geeft hij volgende gegevens op, die hij volgens zijn noodwendigheden nodig heeft: (22)

Personen	12
Zaailand	0,3 ha
Koren	2,5 kwintaal(23)
Hop	¼ kwintaal
Stro	4,5 kwintaal
Haver	5 kwintaal
Koeien	3
Kalveren I	
Kladpapier	25 riemen
	- iedere riem van 40 boeken
	- ieder boek van 24 bladen
Grauwpapier	100 riemen

(22) S.A.B Pergameni
f.288 - liasse 529 pegel-
boek (waterpassing 1778)
f.170 Van der Kelen.
(23) 1 kwintaal = 100 kg.

Deze telling werd uitgevoerd met het oog op opeisingen door het bezettingsleger.

In verhouding tot de opgaven van de andere papiermolens van Dworp was deze inventaris aan de magere kant.

Met zijn groot gezin, de opeisingen en de gedane investeringen komt Bartholomeus diep in de schulden en gaat in extremis nog enkele hypothecaire leningen aan om het zinkend schip te redden. Tevergeefs, zijn molen wordt op 25 maart 1807 openbaar verkocht voor de prijs van 3.675 fr; evenals de boomgaard naast het perceel waarop het huis genaamd comperken werd gebouwd, opgesplitst in twee kavels, voor 518,70 fr en 613,20 fr. Gezworen landmeter Verrijcken doet de afpaling en tekent het plan in vogelperspectief. De koop in de massa wordt voor 4.806,90 fr. toegewezen aan Egidius Winderickx, eigenaar van de papierwatermolen op Esselt - nu Zevenborrestraat - (de fabrieksgebouwen van wijlen Maurits Winderickx, nu "De zeven kunsten") (24).

Vier hypothecaire inschrijvingen worden geschrapt: de eerste ten voordele van François Wijns en echtgenote Elisabeth Mertens, ingeschreven op 3 Nivose jaar 8 (24 december 1799), geschrapt 11 april 1807; de tweede ten verzoeken van Guillaume Havaux, ingeschreven op 8 Frimaire jaar 14 (29 november 1805), geschrapt 20 april 1807, de derde ingeschreven op 2 februari 1807 op verzoek van Henri Willems, geschrapt 11 april 1807; en de vierde op verzoek van Jozeph Chapelle, ingeschreven op 3 maart 1807 en geschrapt op 11 april 1807.

De kerkfabriek van Dworp legt bij vonnis in eerste aanleg nog beslag op al zijn bezittingen op 11 april 1807. Het huisje aan de beek naast de molen, eigendom van Bartholomeus, wordt gekocht door Henricus Meert. Zijn dochter Joanna, weduwe van Egidius Hanssens, erft het en verkoopt het uit de hand aan Franciscus Vanhemelrijck en Maria Anna Winderickx op 19 januari 1845, die het afbreken en er de schuur op bouwen (25).

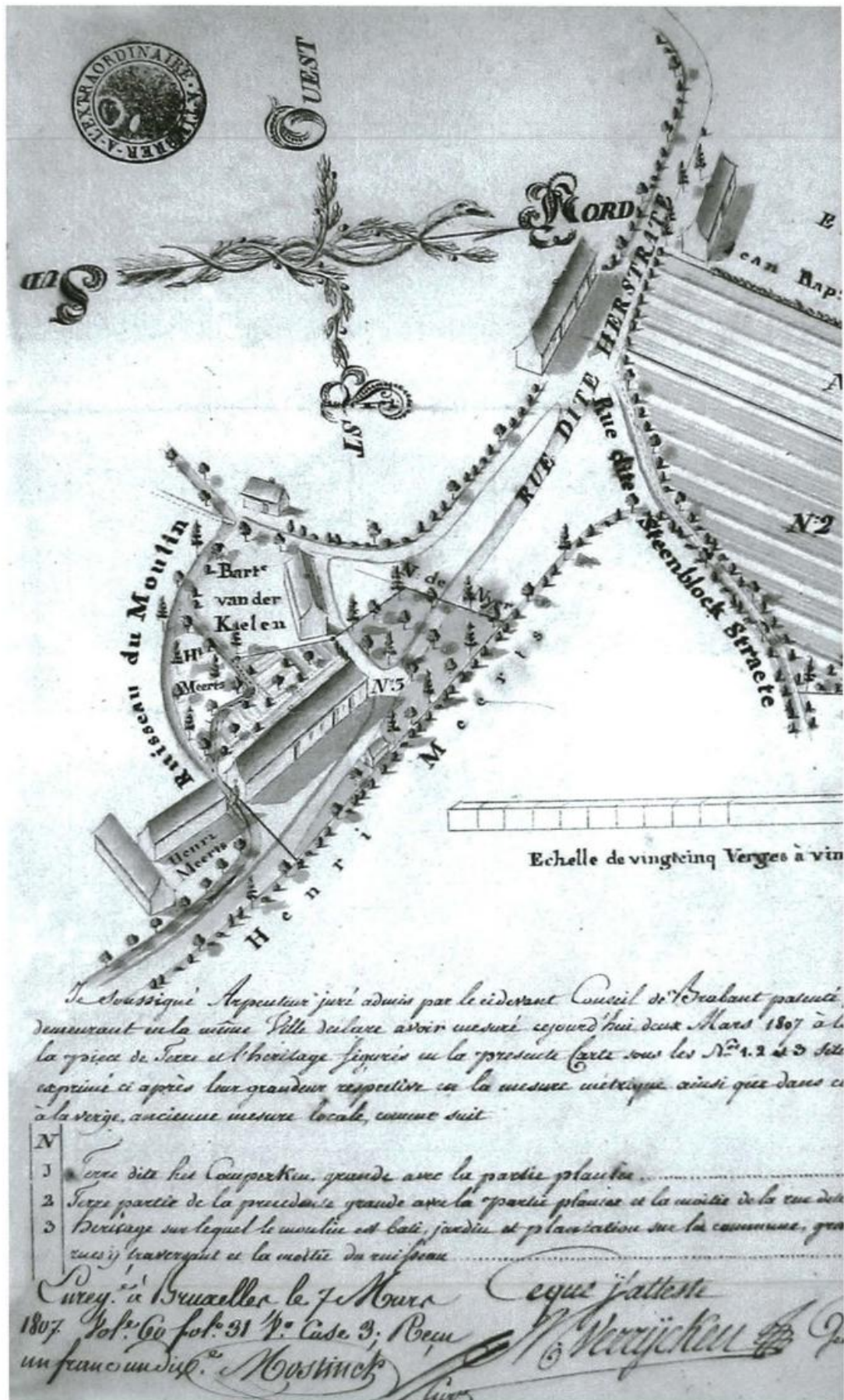
Op 1 januari 1812 verkoopt Batholomeus Van Der Kelen het Comperke (met het door Gillis Winderickx in opstal gebouwde huis), aan Jan Baptist Winderickx en Anna Maria Agneessens.

Egidius Winderickx en zijn echtgenote Anna Catharina Vellemans verhuren de molen aan Bartholomeus, zodat hij met zijn kroostrijk gezin op de molen kan blijven wonen. De notariële huurceel wordt verleden bij notaris Louis Antoine J. Van Mons te Sint Pieters Woluwe op 1 maart 1808. (26) De molen, een lemen gebouw, was in slechte staat. Opmerkelijk is dat "*Les ouvrages mouvants qui se trouvent dans le dit moulin et qui appartiennent au locataire resteront en garantie et pour répondre du loyer en cas de défaut de paiement, sans que le locataire pourra les amover ou transporter*" - Alle bewegende

(24) archief E. Winderickx - A.R.A notariaat 30031 - notaris J.Bt. Bastin.

(25) "En het dorp zal duren" n°5 2000 blz. 43.

(26) archief E. Winderickx - huurceel Bartholomeus Van der Kelen - notaris Louis Antoine J. Van Mons.

Opmetingsplan in vogelperspectief van gezworen landmeter Verrijcken van 2 maart 1807 - verkoop.

delen die zich in deze molen bevinden zijn eigendom van de huurder en blijven er als borg voor de betaling van de huur. De huurder zal ze niet mogen weg nemen of verhuizen.

Na drie jaar wordt de huurceel verbroken. Bartholomeus verhuist met zijn gezin naar het Withuis, gelegen aan het Molengat te Dworp. Dit is het huis in de Kerkstraat, achter de bakkerij De Bruycker. Bartholomeus overlijdt er op 25 februari 1818, zijn vrouw Elisabeth Denayer, zes jaar later.

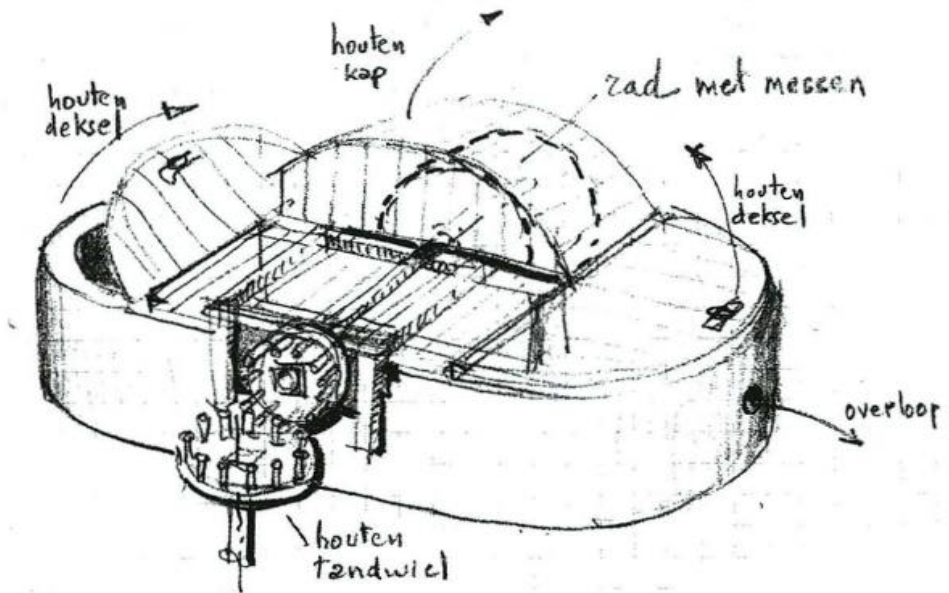
8. De laatste molenaars op de "oude molen" - Jan Baptist en Jan Frans Hanssens.

Na het vertrek van Bartholomeus verhuurt Gillis Winderickx de watermolen, "servant à la fabrication de papier" - bestemd voor de aanmaak van papier - voor negen jaar aan de gebroeders Jan Baptist en Jan Frans Hanssens, opzegbaar na 3 en 6 jaar. De notariële huurceel wordt opgesteld door notaris Jean Charles L. Dellors te Ukkel op 8 mei 1810. (27) De huurprijs bedraagt 290,25 goudfranken per jaar, betaalbaar de 1ste mei van ieder jaar. In deze huur is ook het huis "het Comperke" begrepen en de gronden er rond. De gebroeders Hanssens verbinden er zich toe de nodige herstellingswerken uit te voeren en de vaste uitrusting goed te onderhouden. Frans Hanssens, vader van de huurders, staat hoofdelijk borg voor de goede naleving van de huurovereenkomst.

De "roerende" uitrusting van de papiermolen is eigendom van de huurders, maar kan overgenomen worden door de verhuurder Gillis Winderickx, en wordt door beide partijen geschat op 906,85 frank. Ingeval van overdracht zou een nieuwe schatting gebeuren. De

(27) Archief
E. Winderickx - huurceel
gebroeders Hanssens -
notaris Jean Charles
Louis Dellors.

Schets van een arduinen maalbak, in de vaktaal "Hollander" genoemd. (Uit het driemaandelijkse tijdschrift voor industriële Cultuur 1999 deel 66.)

inventaris van deze schatting ontbreekt, maar aan de hand van een inventaris van een papiermolen in Gent kunnen we ons wel enig idee vormen van de werkelijke waarde van de uitrusting van de molen.

Abraham Van Wijck, papiermaker in Gent, laat zijn bedrijf in 1829 over en laat door de Gentse stadsarchitect Louis Roelandt een prijzige schatting van zijn papiermolen maken.

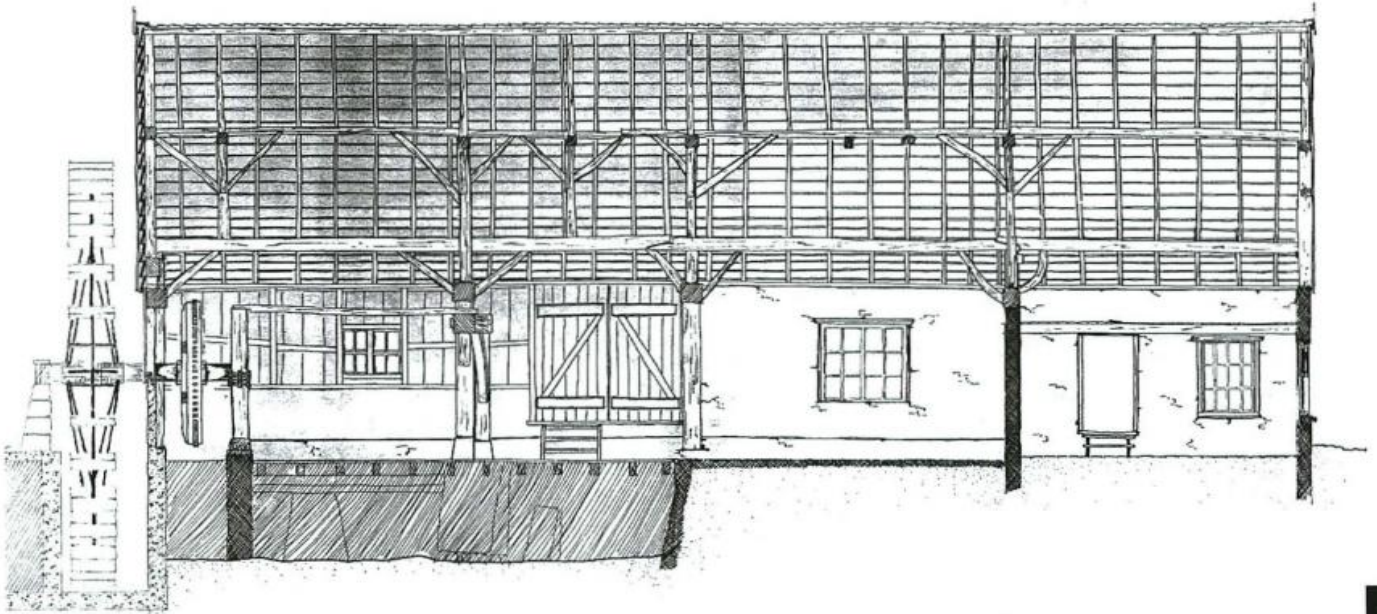
"Een arduinen bak kost onbekapt f.490 - voor bekappen en schuuren f.100 - de rol met ijzere scheene & andere ijzering f. 496 - de koperen platen, met de staanders leggers hopen maanen f. 270 - houtwerk, dokwiel met beslag f.120 - samen f.1476 - een kuip kort met ijzering en koperen kachel om de stof te warmen - een pers van gesmeed ijzer dubbelendraad met koperen maes, met de stijlen, boven en onderkalf, geprezen 700 gulden - een loode pomp met waterbak in lood gevoerd zonder 't houtwerk en molenwerk 700 gulden brabant - het draaiende werk, de water as, het water wiel welke met de ijzering niet minder dan 2000 guldens kosten - de staande as, het kamwiel 't welk ongeplaatst kost f. 280 - het kroonwiel ongeplaatst met lantaarn f.228 - het draaiende werk van de pomp; overigens zijn er de vormen, vilten voor vijf kuispen en hondert andere gereedschappen - de droogzolders met de strikken lattern & toebehoorten " (28).

In verhouding tot wat voorafgaat lijkt de schatting van de inboedel Hanssens toch aan de zeer lage kant.

Tot de uitrusting behoort ook een arduinen maalbak, in de vaktaal "**Hollander**" genoemd. Het is een monolieten arduinen ovalen kuip, 285 cm lang, 150 cm breed en 82 cm hoog, waarvan de bodem 30 cm dik is. Deze bak staat nu opgesteld als vijvertje in de tuin van het woonhuis Winderickx. Er bestaat nog zo'n exemplaar, weliswaar gebroken, dat opgesteld staat op de binnenkoer van het MIAT muse-

(28) Tijdschrift voor Industriële cultuur - deel 66 17de jaargang 1999.

Type gebouw van een watermolen
met onderkeldering naast het waterwiel
in natuursteen om de vochtweerstand te verhogen.

um, Minnemeers, te Gent (29). Meestal waren deze maalbakken uit hout met ijzerbeslag en later uit gietijzer vervaardigd.

Na drie jaar, met ingang op 1 mei 1813, zeggen de gebroeders Hanssens de huur op.

9. Epiloog: Gillis Winderickx bouwt een nieuwe molen.

Daarop besluit Gillis Winderickx de molen af te breken. Hij bouwt een nieuwe watermolen met woonhuis, ondergebracht in één groot uit baksteen opgetrokken gebouw omfattende: kelders, gelijkvloers, eerste verdieping en droogzolders. Het gebouw is 16,80 meter lang, 13,10 meter breed en 9,20 meter hoog tot aan de kroonlijst. De toegang tot de ingang deur telde vijf treden. Door herhaalde ophoging van de baan is het gelijkvloers nu 18 cm boven de stoep. Het is de huidige woning naast de vroegere brouwerij Winderickx, Molenbeekstraat nr 30.

In de familie doet het verhaal de ronde dat het molengebouw en de woning 1 meter boven de grond stonden toen de werken op 16 juni 1815 werden stilgelegd. Iedereen zou die dag en ook nog de volgende dagen zijn gaan "sporen" rapen op het slagveld te Waterloo, waar Napoleon verslagen werd. De familie Winderickx bezit nog enkele musketten en een geweer, gerecupereerd uit die fameuze veldslag.

Het wel en wee op de nieuwe molen zal later behandeld worden in een tweede deel.

(29) zie voetnoot 28.

Overzicht van de molenaars (eigenaars en-of huurders)

Periode	Molenaar
1551	Hendrik De Nayer x ?
1599	Gysbrecht De Nayer x Marla Devos
1654	Gillis De Nayer x Adriana Locus
	↳ (Marla De Nayer x Mathias Meerts)
1678	Gillis Meerts x Anna Pletinckx
1730	Jeroom Meerts x Catharina Asselbergh
1743	Joannes Baptista Van Der Kelen x Catharina Asselbergh (2de huw.)
1790	Bartholomeus Van Der Kelen x Marla Algoet
1807	Aankoop van de molen door Gillis Winderickx en verhuring aan Bartholomeus Van Der Kelen
1810	Verhuring aan Jan Baptist en Jan Frans Hanssens
1813	Gillis Winderickx bouwt nieuwe molen

Onomastiek

MICHEL VASTIAU

In de afleveringen van "En het dorp zal duren..." zullen enkele bijdragen verschijnen die een status quaestionis geven van de pogingen tot het verklaren van de namen Alsemberg, Beersel, Dworp, Huizingen en Lot en eventueel ook van andere plaatsnamen binnen de fusiegemeente Beersel. Daarom volgt een korte inleiding op die artikels.

Het is niet de bedoeling de lezers af te schrikken en uitdrukkingen als diachronische lexicografie, fonologie, hypocoristicon, metronymica, metonymie, paragogische anorganische "t", enz. te gebruiken.

Maar een goede definitie van enkele begrippen is toch noodzakelijk.

De onomastiek of naamkunde, of beter de plaats- en persoonsnaamkunde, bestudeert de (eigen)namen.

Onomastiek kan onderverdeeld worden in toponymie, antroponymie, hydronymie, odonymie en eventueel nog verdere onderverdelingen.

De bedoeling is:

1. de betekenis van een naam te achterhalen;
2. de oorsprong of etymologie te achterhalen.

NUT VAN DE ONOMASTIEK.

Niet weten wat de naam van zijn gemeente of zijn familienaam of zijn voornaam betekent, stoort veel mensen niet. Een kleinere groep mensen probeert dat echter wel te weten te komen, maar heeft geen tijd om het op te zoeken of weet niet hoe te beginnen aan de opzoekingen.

Toponymie en antroponymie zijn hulpwetenschappen van de geschiedenis, de aardrijkskunde, de literatuur, de volkskunde.

Voor de geschiedenis, en vooral daar waar geschreven bronnen ontbreken, is de toponymie van zeer groot belang: namen op -rode, -zele, -heim, -ingen, en -dries, -broek, -biest, leren veel over de geschiedenis van de nederzettingen.

Voor de interpretatie van een naam is altijd een scholing vereist.

TOPONYMIE.

De naam toponymie schijnt door G. Kurth, de bekende Belgische historicus, voor het eerst in 1876 gebruikt geweest te zijn om "andere logge en barbaarse uitdrukkingen te weren", zoals hij schrijft. Jawel, om woorden als "onomastique locale of onomastologie" te schrappen

stelde hij in 1885 voor, "*sauf meilleur avis*", het woord toponymie te gebruiken.

De toponymie of plaatsnaamkunde bestudeert de toponiemen of plaatsnamen. Plaatsnamen kunnen betrekking hebben op een uitgestrekt gebied, op een werelddeel, op een staat, op een gemeente, een gehucht, een akker of een veld.

Vooral veld-, bos-, water-, berg-, dal-, wegen-, nederzettingsnamen zijn belangrijk.

Onze toponiemen zijn van prehistorische, Keltische, Gallo-Romeinse, Germaanse, Waalse, Picardische en van recentere Vlaamse (Nederlandstalige) en Franstalige oorsprong.

Enkele toponiemen zijn migratienamen: de landverhuizers vernoemen in hun nieuwe woonplaats oorden naar plaatsen in hun land van oorsprong.

Namen van wegen zijn odoniemen en namen van waterlopen zijn hydroniemen. Hiermee kan de odonymie en hydronymie gevormd worden.

ANTROPONYMIE.

De antroponymie of persoonsnaamkunde bestudeert antroponiemen of persoonsnamen, zowel voornamen en familienamen als bijnamen. Bij ons moeten we vooral teruggaan tot de klassieke oudheid, de bijbel en de Germaanse naamgeving. Tegenwoordig wordt dikwijls geen waarde gehecht aan de betekenis van de voornaam, alleen aan de klank, een uiterst subjectief gegeven, of aan de "bekendheid" van de naamdrager.

De bekendheid van buitenlandse zangers, acteurs en sportlui is sterk tijdsgebonden, het is een modeverschijnsel.

Enkele voornamen, die een halve eeuw geleden zeer populair waren en als vooruitstrevend op gebied van naamgeving doorgingen, zijn nu synoniem geworden van gebrek aan goede smaak.

Dat is het gevaar; toe te geven aan modeverschijnselen.

VERGELIJKINGEN.

In de te publiceren bijdragen zullen de toponiemen van Beersel vergeleken worden met plaatsnamen van andere gemeenten, andere provinciën en zelfs andere landen. De staatsgrenzen zijn geen taalgrenzen.

Is het vergelijken met toponiemen uit andere gebieden, om een mogelijke betekenis en etymologie te vinden van een Beerselse

plaatsnaam, iets niet te ver zoeken, om niet te zeggen iets erbij sleuren? Daarover volgende twee citaten uit Van Loey: "Reeds A. Wauters en na hem G. Kurth hebben gewezen op de treffende overeenkomst tusschen de toponymie van het Land van Waas (en dat van Kleef) en die van het Zennedal..."

"Mijn hypothese is nu, dat we hier op Ukkel (en Dworp) misschien kolonisten hebben die uit het Land van Waas kwamen om deze streek in Brabant in bezit te nemen (1)."

En het betreft hier niet de beperkte migratie uit Steendorp uit de de 19de eeuw!

TAALKUNDE, GESCHIEDENIS EN HEEMKUNDE.

Sommige toponiemen zijn zeer oud en dateren van voor de Romeinse tijd.

Het is niet ongewoon dat invallers of landverhuizers bestaande namen van merktekens in het landschap, en vooral waternamen, overnamen van de vroegere bewoners. Dat gebeurde bijvoorbeeld nog in de Verenigde Staten: Potamac, Ohio, Mississippi, Missouri, Illinois, zijn Indiaanse namen. Waarom een naam creëren wanneer een inheemse naam bestaat?

Voor Brabant bestaan Keltische en pre-Keltische namen, weinig Latijnse namen maar veel van de uit het Latijn afgeleide Romaanse, specifiek Picardische, woorden naast woorden van Germaanse oorsprong.

Taalgeleerden, filologen, etymologen en toponymisten kunnen eindeloze discussie voeren over de betekenis en de oorsprong van een woord en woorddelen zoals -zele, -ingaheim.

In de bijdragen zal blijken dat zij het dikwijls onderling oneens zijn.

Historici en amateur-historici hebben nog veel problemen op te lossen op lokaal gebied: stichting van de parochies en hun grenzen, de tienden, de zeer ingewikkelde situatie in verband met lenen en achterlenen. In een ruimere context: ontstaan van de taalgrens, van de vorstendommen met exclaves en enclaves. Is het woord kester in Kesterbeek een verwijzing naar een Romeinse of een Germaanse versterking?

Waar stonden de eerste versterkingen, de eerste bidplaatsen, de eerste grote landbouwontginningen?

Een plaatsnaam met het woord "steen" duidt niet noodzakelijk op een steengroeve, het kan ook puin zijn van een verdwenen gebouw of weg. Geschiedenis en archeologie moeten hier proberen een oplossing te geven.

Waarom zouden peperstraten veel voorkomen, ook in Dworp? Peper was in de Middeleeuwen schaars en dus zeer duur, "peperduur" (2).

(1) VAN LOEY (A.C.H.). *Studie over de Nederlandse plaatsnamen in de gemeenten Elsene en Ukkel*. Leuven, 1931. p. 201 en 200.

(2) VAN DIJCK (A.H.). *Het toponiem Peperstraat, in Eigen Schoon en De Brabander*, jg. XL (1957), p. 196-197.

Folklore, lokale legenden en overleveringen in verband met plaatsen hebben dikwijls een feit vervormd: de onpeilbare diepte van de Steenput in Dworp, de legende verbonden aan het "Zuur", een moeras achter de Schaveihoeve, en aan het kasteel van Beersel. Een toponiem als Duivelsborre vraagt om een verklaring.

Maar toponiemen hebben ook dikwijls een feit bewaard: de motte verwijst naar een primitieve versterking of schuiloord, een heide-naam naar een verdwenen heide, enz.

Vooraf voor het verklaren van bijnamen of toenames is de kennis van lokale toestanden en van het dialect onontbeerlijk.

De oudste schrijfwijze van een naam moet altijd opgezocht worden naast alle mogelijke andere gegevens van historische en geografische aard.

Het is niet omdat iemand de familienaam "van Beersel" draagt dat zijn voorouders uit Beersel komen. Zij kunnen misschien de uitbaters van een herberg "In Beersel" geweest zijn.

ONMOGELIJKHEDEN.

Het is niet omdat de oorsprong en de betekenis van een toponiem perfect verklaard kan worden dat het de juiste verklaring is. Onder andere geografische en historische gegevens zijn zeer belangrijk.

Een voorbeeld: heeft in het toponiem Beersel het woorddeel "beer", de betekenis modder?

Daarvoor moeten eerst de oudere schrijfwijzen opgezocht worden. Dan beginnen de problemen met de verklaringen van taalgeleerden: een oudere schrijfwijze moet bestaan hebben, een bepaalde evolutie is dialectisch niet mogelijk om die reden, op deze plaats en in die tijd. Deze verklaringen moeten wel met een ferme korrel zout genomen worden.

Beweren dat modder niet past bij de "*topografische realiteit*" in Beersel is toch wel een zeer eigenaardige verklaring. Wat met de overstromingen van de Zenne?

Niet minder dan acht mogelijke verklaringen voor het toponiem Beersel zullen besproken worden in een volgend artikel.

Familiale overleveringen geven dikwijls totaal onmogelijke verklaringen door van plaatsnamen en van de eigen familienaam. Voor familienamen waarvan de betekenis niet meer vanzelfsprekend is, wordt nogal eens een beroep gedaan op het Spaans.

De redenering is de volgende: het is een "vreemde" naam, dus geen Vlaamse of Franse of Duitse of Engelse naam. Hij klinkt ook niet als Slavisch. Wat kan het dan wel zijn? De naam van een bezetter, en de historische bezetter bij uitstek is natuurlijk een Spanjaard.

BESLUIT.

Ondanks de vorderingen die de naamkunde gemaakt heeft, blijft er nog veel giswerk bestaan bij het verklaren van namen en worden verschillende verklaringen voorgesteld voor een naam. De onomastiek wordt niet alleen als een moeilijke wetenschap, maar zelfs als schadelijk voor de vorming van jonge filologen bestempeld (3).

In het verleden werden veel namen ofwel zeer eenvoudig verklaard, zoals Alseberg is een berg waar alsem op groeit. Dat is dan volks-etymologie. Ofwel werden verklaringen en vergelijkingen erg ver gezocht.

J. Goropius Becanus, de vader van de grondlegger van de etymologie, bewijst (!) in zijn *Origines Antwerpianae* (1569) dat Adam en Eva Brabants (Antwerps) spraken in het Aards paradijs. Adam is haat-dam, Eva is eeuwig vat, bier is bie-eer, enz.

Humanisten, waaronder van Schrieck of Schriekius, hebben turven geschreven met ongelooflijke etymologieën, ook van toponiemen. Zo een vermeende etymologie wordt "goropisme" genoemd.

Enkele voorbeelden uit het Scytisch-Keltisch (!), dat volgens van Schrieck aan de oorsprong zou liggen van veel namen in het gebied dat ooit door Kelten bezet werd: Tolosa (Toulouse) is natuurlijk tol-huis; Agesilaos is Hagen-hil-aufs of die van buiten de beboste heuvel (4).

Voor alle bijdragen die volgen zijn de algemene werken over naamkunde te raadplegen:

DE FLOU (K.). *Woordenboek der Toponymie van Westelijk Vlaanderen, Vlaamsch Artesië, het Land van den Hoek, de graafschappen Guines en Boulogne, en een gedeelte van het graafschap Ponthieu*, Gent, 1914-1938.

CARNOY (A.). *Dictionnaire étymologique du nom des communes, Louvain, 1939 en in zijn tweede uitgebreidere uitgave ervan onder de naam: Origines des noms des communes de Belgique y compris les noms des rivières et principaux hameaux*, Louvain, 1948.

CARNOY (A.) *Origine des noms de lieux des environs de Bruxelles*, Bruxelles, [1927].

FÖRSTEMANN (E.). *Altdeutsches Namenbuch. Zweiter Band: Orts- und sonstige geographische Namen*, Herausgabe, Bonn, 1913 of andere uitgave.

BACH (A.). *Deutsche Namenkunde*, Heidelberg, 2 de uitgave, 1952-1954.

VERWIJS (E.) en VERDAM (J.). *Middelnederlandsch Woordenboek*, 's-Gravenhage, 1885, e.v.

VINCENT (A.). *Les noms de lieux de la Belgique*, Brussel, 1927

(3) VENDRYES

(J.). *L'onomastique est une science nuisible à la formation de l'esprit*, in *Recueil de travaux offerts à Clovis Brunel, directeur honoraire de l'Ecole des chartes par ses amis, collègues et élèves*, Paris, 1955, p. 649.

(4) Van Schrieck (A.)

Van t'begin der eerster volcken van Evropen, in-sonderheyt vanden oorspronck ende saecken der Nederlanden. Ieper, 1614. verwijzingen s.p.

Colofon

En het dorp zal duren...

is het trimestrieel tijdschrift van het
Heemkundig Genootschap "van Witthem" - Beersel

januari - maart 2007 - nummer 33 - jaargang 9

voorzitter	Marc Desmedt Dwersbos 109 1650 Beersel 02. 377.27.94
ondervoorzitter	Edgard Winderickx Brouwerijstraat 18 1653 Dworp 02. 380.30.14
secretaris	Michel Vastiau Leeuwerikenlaan 10 1650 Beersel 02. 380.54.38
penningmeester	Agnes Walschot Lindekensweg 110 1652 Alseberg 02. 380.67.31

inlichtingen tijdens de kantooruren in het gemeentehuis te Beersel - dienst cultuur
Alsebergsteenweg 1046
1642 Alseberg
02 3591616

Prijs van dit nummer € 7 - jaarlijks abonnement bedraagt € 20, te storten op rekeningnummer
001-3114341-38 van het Heemkundig Genootschap "van Witthem" Beersel, met vermelding van
naam, voornaam en adres, gevolgd door de aanduiding "Abonnement tijdschrift".

Werkten mee aan dit nummer: Jan De Cock, Marc Desmedt, Michel Vastiau, Liberte Walschot en
Edgar Winderickx.

Samenstelling: de redactieraad.

Verantwoordelijke uitgever: Marc Desmedt.

Eindvormgeving en druk: Drukkerij B.V.B.A. Mariën-Deneyer - Dworp.

*Heemkundig
Genootschap
"van Witthem"*